

ACTA ACADEMIAE PAEDAGOGICAE AGRIENSIS XVIII/9.

Szerkeszti: Budai László

945-948

FÖLDRAJZ

EGER, HUNGARIA

1987.

ACTA ACADEMIAE PEDAGOGICAE AGRIENSIS XVIII/9.

A szerkesztő bizottság:

BODNÁR LÁSZLÓ

Kiss Péter, Orbán Sándor, Patkó György
Rákos Etelka, Vajon Imre, Vas Miklós

Szerkesztő -- Redigit:

BUDAI LÁSZLÓ

Felelős kiadó:

SZÚCS LÁSZLÓ

BODNÁR LÁSZLÓ

A SAJÁTOS ADOTTSÁGÚ TÉRSÉGEK FEJLESZTÉSI FELADATAI ÉS LEHETŐSÉGEI

ABSTRACT: (Entwicklungsaufgaben und -- möglichkeiten der Gebiete von eigentümlichen Gegebenheiten) In der Gebiet -- und Siedlungs-Entwicklung muss man die eigenartigen Gegebenheiten besitzenden zusammenhängenden Gebiete besonderer Weise behandeln, damit teils die Gebiete mit günstigeren Natur -- und Wirtschafte-Kraftquellen besser ausgenützt werden, teils sich die sozialen und wirtschaftlichen Nachteile der Gebiete von ungünstiger Lage vermindern.

Auf dem Gebiet des Komitats Heves gestalteten sich an drei Gebieten in der Umgebung von Eger, Gyöngyös und Hatvan -- so enge Verbindungen zwischen Stadt und den umgebenden Dörfern aus, die auf verschiedene Niveaus der Agglomeration weisen.

Die Kleindörfer liegen im nördlichen Teil des Komitats. Eine der wichtigsten Voraussetzungen und Ursachen der Ausgestaltung dieser Kleindörfer ist in der Wirtschaftsstruktur zu suchen Wegen der ärmlichen Naturgegebenheiten und begrenzten Möglichkeiten strebt sich die Landwirtschaft stark nach Autarchie, und wegen der Kleinbetrieblicher Kultur war die Erhaltungsfähigkeit der Gebiete gering.

A terület- és településfejlesztésben megkülönböztetett módon kell kezelni a megye sajátos adottságokkal bíró összefüggő területeit részint hogy jobban hasznosuljanak a kedvező természeti, gazdasági erőforrásokkal rendelkező térségek, részint mérséklődjenek a kedvezőtlen helyzetű területek társadalmi-gazdasági hátrányai. A hazai településrendszer átalakulásának, fejlődésének jele a strukturális változás folyamata.

A folyamat eredményeként különböző jellegű településképződmények jönnek létre, amelyek a település történelmi fejlődésének, a természeti-

földrajzi környezetből fakadó adottságoknak és az országnak egyes térségeiben a népesség települési viszonyaiból adódóan fejlődnek, alakulnak ki.

Hazánkban több olyan térséget határolnak el, ahol ma a legszembetűnőbben felismerhetők a változás folyamatának tendenciái. A településképződmények (különös tekintettel az agglomerációkra, agglomerálódó térségekre, városrégiókra) fejlődésének segítése az irányítás mai rendszerének szervezeti kereteinek transzformálását, új alapokon történő fejlesztését is indokolja. A mai viszonyok között a települések egymás közötti legfejlettebb együttélését kifejező agglomerációk irányításának mai rendszere már nemcsak elősegítője, hanem gátja, fékezője a társadalmi gazdasági fejlődésnek. Gazdaságilag nem évényesülnek megfelelően a termelőerők, a termelési eszközök területi koncentrációjából adódó előnyök, az érdekek nem megfelelő koordinációja állandó feszültségforrás a településképződmény centruma és a kapcsolódó települések között. A feszültség leginkább a fejlesztési eszközök, beruházási források felhasználásából adódó neuralgikus göcökből erednek. A társadalompolitikai feszültségek is bekövetkezhetnek. Az így jelentkező gondok kiküszöbölése érdekében;

- Javítani kell az irányítás rendjét, szervezeti kereteit, az önkormányzati rendszert.
- A gazdálkodás feltételeinek tervszerű fejlesztésével elő kell segíteni a településképződmények kiegyensúlyozott fejlődését. A kölcsönös érdekekben alapuló egyenrangú együttműködést bizonyítják a vízműtársulások, fogyasztási, illetve értékesítési szövetkezetek működése településközi jelleggel stb.

1. AGGLOMERÁLÓDÓ TÉRSÉGEK

Heves megye területén három helyen, Eger, Gyöngyös és Hatvan körül alakult ki a város és környező községek olyan szoros kapcsolata, amely az agglomerálódás eltérő szintjeit mutatják:

Az egri agglomerálódó térség települései: Egerbakta, Egerszalók, Demjén, Andornaktálya, Nagyút, Maklár, Ostoros, Noszvaj, Felsőtárkány. Eger és a környező települések kapcsolatait ma még főként az egyirányú, városkörnyéki kapcsolatok jelzik, de a funkcionális kapcsolatok is kibontakozóban

vannak. A város családi házas építési igényeinek fokozódó hányada valósul meg a környező településeken, észak-déli irányban egybeépülési tendencia figyelhető meg, egyre jobban fejlődik a városkörnyéki üdülés és a környező településekben a szoros együttműködés a közműellátásban. E településeknek ipari termelési funkciója nincs, jelentős a városba irányuló ingázás, a községközi kapcsolatok még kezdetlegesek.

A népesség száma a 70-es években emelkedett a települések zömében. A 80-as évek elején a stagnálás vagy a kismértékű népességnövekedés jellemzi. A terrier ágazatokban foglalkoztatottak aránya viszonylag magas.

A települések jelentős része körzeti orvosi székhely, Maklárön körzeti fogorvos, Andornaktályán szociális otthon van. Bölcsöde egyik településben sincs, öregek napközi otthona 3 községben van. Óvoda mindenütt van. Az általános iskolai oktatás helyben történik -- két településben alsó tagozatos iskola van. A tanteremellátottság több helyen kielégítetlen. A kereskedelmi ellátottság rossz, alacsony a boltok és a vendéglátóhelyek 1000 lakosra jutó alapterülete -- a városkörnyéki adottság ezt igyekszik részben kompenzálni. Vezetékes vízellátás a települések többségében megtalálható, közcsatornahálózat még nem épült ki. A belterületi utak kiépítettsége 70-80 %-os. A megye községeihez viszonyítva az infrastruktúrális ellátottság az átlagosnál gyengébb, csak Egerbaktán és Ostoroson közepes. Az egri agglomerálódó térségben Eger város iparának intenzív-szelektív fejlesztésével sor kerülhet bizonyos termelő tevékenységek városból történő kitelepítésére. Ebben szerepe lesz az egri településnek, de a megyén kívüli székhelyű üzemek önállósulásának, amelyek majd a közvetlen környezetébn igyekeznek a kooperációs kapcsolatok kiépítésére. Különösen a vasútvonal melletti települések tudják az ipari termelést bevezetni.

Az üdülési lehetőségek javítása Egerbaktán és Egerszalókon, különösen a hétvégi üdülés fejleszthető. Egerszalókon a termálvízre alapozott tartós üdülés, Ostoroson, Noszvajon a falusi üdülés fejlesztésére van lehetőség.

Az egészségügyi hálózat decentralizálását Maklárön egészségügyi alapellátási központ létesítésével, Andornaktályán szociális otthon bővítésével, több faluban nyugdíjas ház létesítésével lehet megoldani. Az öregek napközi otthona minden településen kialakítható. Maklárön, Andor-

naktályán és Felsőtárkányban az iskolás korú nagylétszámú korosztályok propogatív korba lépésével várhatóan a bölcsőde létesítése is indokolt. Egerszalókon, Makláron az óvodai férőhelyek is bővíthetők. A demográfiai hullám miatt az általános iskolák leginkább Egerbaktán, Egerszalókon, Noszvajon fejleszthetők.

Az egri bolthálózat tehermentesítését a kereskedelmi és vendéglátó hálózat fejlesztésével lehet megoldani. Az üdülőtelepüléseken (Egerszalók, Egerbakta, Ostoros, Noszvaj) ez még indokoltabb.

A vezetékes vízellátás javítását szolgálja Egerszalók és Demjén, valamint Kerecsend és Egerszólát kistérségi vízellátó rendszerének kiépítése. Egerszalókon és Noszvajon a vízbázis bővíthető, az egri vízbázis védelme indokolja Felsőtárkány és Egerszalók csatornázását. A közlekedési feltételek javítását az egri helyi közlekedésbe történő bekapcsolás jelentheti. A helyközi kapcsolatok bővítését jelentheti Andornaktálya és Ostoros közötti 1,7 km, valamint Egerbakta és Egerszólát közötti 4,8 km összekötő út kiépítése. A belterületi úthálózat Andornaktályán és Felsőtárkányban korszerűsítésre szorul. A családi ház építési igények kielégítése csak a környező községekben oldható meg. A városi és községi tanácsok koordinált munkája révén elsősorban Felsőtárkány, Egerbakta, Egerszalók, Andornaktálya felel meg ennek a feltételnek. Az egri településegyüttes egyrészt természetföldrajzi adottságok, s ezt döntő mértékben kényszerből hasznosítható, infrastruktúra hálózati rendszerek egy észak-déli irányú települési vonal fejlődését, erősödését jelzik. Másrészt a város vonzó hatásából adódóan a funkcionális kapcsolatok integrációja mutatkozik meg. A jövőben az Eger-patak völgyének ebben a szakaszában a települések észak-déli irányú agglomerálódásával lehet számolni.

A gyöngyösi agglomerálódó térség települései: Gyöngyössolymos, Gyöngyöshalász, Abasár, Visonta. Az agglomerálódó térség kapcsolatára a kezdeti agglomerálódás a jellemző. Gyöngyös és Visonta között igen szoros az együttműködés, amely a munkaerő vonzásban mutatkozik leginkább. Az egybeépülési tendencia Abasár és Mátrafüred (Gyöngyös) figyelhető meg. A városkörnyéki üdülésben Abasár és Gyöngyössolymos is részt vesz. A város felé érvényesülő vándorlás egy része Gyöngyöshalásznál csapódik le. Gyöngyöshalász népességszáma növekszik, Gyöngyössolymoson a hetvenes évek növekvő tendenciáját a nyolcvanok évek elején csökkenés váltotta fel.

Abasár és Visonta népességszáma csökkenő irányzatú.

A foglalkozási szerkezetben viszonylag alacsony a terciér ágazatokban foglalkoztatottak aránya, a mezőgazdasági foglalkoztatottság jelentős. Az agglomerációhoz tartozó településekben körzeti orvos működik, Abasáron fogorvos is van. Bölcsöde egyik településen sincs, öregek napközi otthona Abasáron és Visontán van. Az óvodai ellátottság Visonta kivételével megfelelő. A 8 osztályos általános iskola Visonta kivételével a többi településekben megvan. A tanterem ellátottság is kielégítő. A kereskedelmi ellátottság helyzete -- a boltok és vendéglátóhelyek 1000 lakosra jutó területére nézve rossz. Vezetékes vízellátás megoldott, csatornázás nincs. A belterületi utak kiépítettsége Gyöngyöshalász kivételével megfelelő.

Az infrastrukturális ellátottság helyzete Abasáron és Visontán közepesnél jobb, Gyöngyöshalászon és Gyöngyössolymoson közepesnél gyengébb.

Gyöngyös agglomerálódó térségében az ipar intenzív- és szelektív fejlesztése nem várható. Gyöngyöshalász elsősorban lakófunkciója, Gyöngyössolymos és Abasár az ipar fennmaradásával, Visonta a népgazdasági döntés függvényében a jelenlegi Gagarin Hőerőmű kapacitásának növelésével fejlődhet.

A környezetvédelmi követelmények betartása, a külszíni fejtés nyomán ott maradt meddőhányók újrahasznosítása, rekultivációja kiemelt feladat.

Az egészségügyi alapellátást javítja az Abasáron tervezett központ. A városkörnyéki üdülés Abasáron és Gyöngyösön javítható. Az elsőfokú intézményellátás leginkább Gyöngyöshalászon és Gyöngyössolymoson szükséges. Itt öregek napközi otthona, a 90-es években bölcsöde is építhető. Az általános iskola tanteremellátottsága is bővíthető.

A gyöngyösi bolthálózat tehermentesítését a helyi kereskedelmi és vendéglátóhálózat fejlesztése biztosítja, amely elősegíti az üdülési igények kielégítését is.

A közműellátás javítását a vízbázisok és a hálózat növelése segíti. Kistérségi vízellátó rendszer hozható létre Abasár-Markaz-Domoszló-Kisnána-Verpelét együttműködésével. Gyöngyössolymos csatornázása a gyöngyösi szennyvíztisztító telepre történő rákapcsolásával oldható meg. A távhőellátást a város-községek koordinációja jelentheti. A családi házak építése leginkább Gyöngyöshalász irányába szorgalmazható. A helyközi járatok az

egyres települések összekapcsolását biztosítják. Az üdülési feltételek javítását a Lajosházáig közlekedő kisvasút útvonalának meghosszabbítása és a járatsűrűség növelése biztosítja.

A hatvani agglomerálódó térségben az ipar súlya meghatározó, legfeljebb rekonstrukcióra lehet számítani. Lőrinciben a szakmunkásképzés és az egészségügyi alapellátás bővíthető. Az alsófokú intézményellátás közepesen fejlett. Öregek napközije a 2000 lakos feletti településekben fejlesztendő, (Boldog, Heréd) Zagyvaszántón és Apcon az általános iskolai tanteremellátottság szorul javításra. A kereskedelmi hálózat Boldog, Heréd, Zagyvaszántó és Hort községekben fejlesztendő. Zagyvaszántón a vízmű bővítés javítja a közműellátást. A településközi kapcsolatokat Apc és Zagyvaszántó közötti 3,6 km közút kiépítése javíthatja.

A hatvani agglomerálódó térség települései: Boldog, Heréd, Nagykökényes, Lőrinci, Zagyvaszántó, Apc és Hort.

A hatvani agglomerálódó térséget elsősorban az ipari termelőerők koncentrációja és a Zagyva völgyében kialakult agglomeráció jellemzi. Herédnek és Nagykökényesnek nincs ipari termelési profilja. Az ingázás namcsak Hatvan irányába, hanem az ipari települések között is jellemző. Lőrincinek nemcsak jelentős ipara van, hanem ellátási központ is, különösen az egészségügy és középfokú oktatás vonatkozásában. A települések egybeépülése Hatvan és Zagyvaszántó között folyamatban van.

A népesség számának emelkedése már a 70-es években is csökkent, kivételt képezett Boldog és Zagyvaszántó. A 80-as évek elején minden településben csökkenés következett be. A korstruktúra az öregedés irányába tolódik. E tendencia az iparszerkezet korszerűtlenségével és egyoldalúságával magyarázható. A tercier ágazatokban foglalkoztatottak aránya alacsony.

Körzeti orvos Nagykökényes, körzeti fogorvos Nagykökényes és Zagyvaszántó kivételével mindenütt van. Lőrinciben körzeti gyermekorvos, bölcsöde és öregek napközi otthona is van. Apcon bölcsöde, Horton öregek napközi otthona segíti az egészségügyi ellátást. Mindenütt van óvoda, Nagykökényes kivételével az általános iskola 8 osztályos oktatás biztosított (Nagykökényesen csak az alsó tagozatos oktatás folyik).

A kereskedelmi ellátás helyzete a boltok alapterületét tekintve lényegesen jobb mint az egri vagy a gyöngyösi körzetben. A vendéklátóhelyek

alapterülete rossz.

A vezetékes vízellátás Zagyvaszántó kivételével megoldott. Közcsatorna hálózat Lőrinciben és Zagyvaszántón van. A belterületi utak kiépítettsége nagy szóródást mutat, Heréd, Nagykökényes, Zagyvaszántó községekben 100 %-os, a többi településen 50 % körüli.

Lőrinci infrastrukturális ellátottsága tehát jó, Heréd, Nagykökényes, Apc, Hort községeké közepes, Boldog és Zagyvaszántó gyenge. Az ezredfordulóig a megyében is az agglomerálódás fokozódására, a községek népességszámának növekedésére, a csökkenő népességszámú községek stabilizálódására lehet számítani. Ebben szerepe lesz annak, hogy mennyire realizálódik a kistérségi szemlélet, hogyan fejlődik az infrastruktúra.

Várható, hogy az egri agglomerációban lesz jelentősebb a népességvonzás, leginkább a várostól délre és nyugatra fekvő településekben. E településeknél a családi ház építéséhez a feltételek kedvezőek. A Gyöngyös környéki agglomerációt a Gagarin Hőerőmű és a Thorez Külfejtéses bányüzem fejlesztése határozza meg. Fejlesztés esetén a települések népességszámának a növekedése egyértelmű.

A hatvani agglomerációban a népességszám csökkenése várható, amely összefügg az idős korúak nagy arányával. Bevándorlásra nem lehet számítani, mert sem Hatvannak, sem az agglomerálódó térségnek nincs kellő vonzóereje.

Az agglomerációs térségben az egészséges városfejlődés és az összehangolt város és községfejlesztés a cél. Ennek megvalósítása kiemelt feladat;

- a centrum település (város) intenzív- és szelektív fejlesztésével párhuzamosan teremlő-szolgáltató-raktárlétesítmények telepítése a községekbe;
- a város ellátó és rekreációs funkciók kihelyezése;
- az elsőfokú intézményhálózat fejlesztése;
- a városi-községi lakásigények koordinált fejlesztése;
- a közműellátás, közműrendszerek kialakítása, a város és községek és a községek egymás közötti közlekedésének biztosítása;
- a környezetvédelmi feladatok megoldása, különös tekintettel a hulladék és szennyvízelvezetésre.

2. AZ APRÓFALVAK HELYZETE

Az aprófalvak hosszú időn át tartó visszafejlődését a területfejlesztési politika szükségszerűnek tartotta. Az aprófalvak a megye északi részén helyezkednek el. Az aprófalvak kialakulásának egyik legfontosabb előfeltétele és kiváltó oka gazdasági szerkezetében keresendő. A szűkös természeti adottságok és a korlátozott lehetőségek mellett a mezőgazdaság erősen autarchiára törekedett és a kisüzemi termelési módok mellett a területek eltartóképessége kicsi volt. Az egymástól néhány km-re fekvő települések teljesen izoláltan éltek, közöttük sokszor még a kellő közlekedési kapcsolatok sem alakultak ki. Az aprófalvak gazdasági képtelensége elsősorban a mezőgazdaság szociálista átszervezésével, a nagyüzemi gazdálkodásra való áttéréssel párhuzamosan mutatkozott meg. A szétaprózott településhálózat a szétforgácsolt gazdaságok kedvezőtlen természeti adottságokkal és fejletlen infrastruktúrával párosulva a hatékony nagyüzemi gazdálkodást nem segítette. E területek fejlődése elmaradt az országos és a megyei átlagtól. A gazdasági és az ezzel párhuzamosan jelentkező szociális, kulturális elmaradottság következményeként a területek elvándorlási tendenciája meggyorsult. Tekintettel arra, hogy az elvándorlás általában mind a népesség, mind a munkaerő reprodukciója szempontjából a legértékesebb -- a 30-40 éves korcsoportot érinti, a visszamaradó népesség demográfiai sturktúráját jelentősen determinálja. Az aprófalvak között eltérő kapcsolatok alakultak ki. A megyében az aprófalvak ellátottsága az országos átlaghoz viszonyítva kedvezőbb. Ez a gond Heves megyében korántsem vetődik fel olyan súllyal, mint pl. az "aprófalvas" Borsodban, Zalában vagy Baranyában. Ugyanekkor a polarizálódással párhuzamosan a kisebb községek intézményrendszere hiányos, infrastrukturális fejlesztésük gazdaságtalan, bizonyos nagyságrend alatt nem is lehetséges. Az 1000 főnél kisebb népességű aprófalvak nem képesek biztosítani az alapfokú ellátást biztosító intézményeket sem. Az aprófalvak problémáinak alapvető megoldását a termelési szerkezet megváltoztatásában, az ellátás javításában, közös tanácsok kialakításában kell keresni.

A megye apró- és kislelves községeiben tervszerűen támogatják a lokális ellátás intézményeinek koncentrációját. Faluközségeket alapítanak ki, ezeket közös tanácsok igazgatják, a színvonalasabb ellátás érdekében

a falukörzetek központi településeiben fejlesztik az oktatási, kulturális, egészségügyi, kereskedelmi funkciókat.

Heves megyében 26 aprófalva van: Erdőkövesd, Váraszó, Ivád, Szentdomonkos, Fedémes, Bátor, Egerbocs, Hevesaranyos, Szucs, Mikófalva, Terpes, Szajla, Kisfüzes, Tarnaszentmária, Egerszólát, Ludas, Erk, Zaránk, Tarnabod, Tenk, Hevesvezekény, Aldebrő, Tófalva, Egerfarmos, Újlőrincfalva és Nagyút.

Az aprófalvak népességszáma tartósan csökken, korstruktúrája erőteljesen előregedő. Döntő többségük funkciószegény település. Ipari termelési funkciójuk (Egerszólát, Ludas, Zaránk 10-15 fős helyben foglalkoztatottságát kivéve) nincs, többségük közös tanács társközsége, termelőszövetkezetnek nem székhelye. Mindössze 3 aprófalú körzeti orvosi székhely, 6-ban teljesen megszűnt az iskola, 14-ben csak alsó tagozat van. Majdnem mindegyiket kedvezőtlenül érintette az ellátás és igazgatás helyi koncentrációs folyamata, a települések a 70-es években váltak funkciószegényré. Erőteljesebb visszaesés Terpes, Kisfüzes és Ivád községekben állt elő.

Óvoda az aprófalvak felében van, öregek napközije a romló korstruktúra ellenére csak kettőben. A kereskedelmi ellátottság rossz, leginkább azok állaga, felszereltsége kifogásolható. Vezetékes vízellátás az aprófalvak felében biztosított, a bekapcsolt lakások aránya azonban alacsony. Csatornázás nincs. A belterületi utak kiépítettsége az alföldi aprófalvakban mindenütt, a helyvidéki részeken változó.

Az infrastrukturális ellátás fejlettségét tekintve ellátás Aldebrőnél átlagosnál jobb, 6 aprófalué közepes, a többié gyenge.

A korstruktúra miatt a népességszám csökken, az elvándorlás is jellemző. A tervezett nagyberuházások csak a megye középső részén fekvő aprófalvak népessége számára lehetnek stabilizáló jellegűek. Az elvándorlás mérséklésére a más településekkel (ingázási centrumokkal, ellátó központokkal) történő közlekedési és hírközlési fejlesztéssel, valamint a kereskedelmi stb. feltételek javításával lehet eredményt elérni. Meg kell oldani a család nélkül maradt öregek ellátását is.

Szükségszerű a vezetékes vízellátás biztosítása: Erdőkövesd, Váraszó, Szentdomonkos, Fedémes, Bátor, Hevesaranyos, Terpes, Szajla, Kisfüzes, Egerfarmos, Nagyút, Egerszólát településeken. Egerszóláton a már em-

lített Demjén-Kerecsend-Egerszólát-Egerszalók térségére kiterjedő kistérségi vízrendszerrel és Tarnaszentmárián az Abasár-Verpelétig kiépülő kistérségi vízellátó rendszerrel.

A vízbázis fejlesztése indokolt: Egerbocs, Ivád, Tarnabod, Hevesvezekény, Újlőrincfalva községekben. Csatornázásra az új káli szennyvíztisztítóra vezetéssel, Aldebrón és Tófalun valamint a verpeléti szennyvíztisztítóra vezetéssel Tarnaszentmárián.

A településközi kapcsolatok javítását szolgálja a Szajla-Recsk közötti 3,3 km-es összekötő út, Fedémestől 1,9 km út kiépítése a Pétervására-Sirok közötti útig, valamint a Tarnabod-Tarnazsadány között 6,8 km, Tarnabodtól Erdőtelek felé a már említett 4,9 km, valamint a Nagyút és Tarnazsadány közötti 5,5 km-es összekötő út kiépítése.

Mindenütt öregek napközi otthonát kell kialakítani, az adottságok figyelembevételével vissza kell állítani az alsó tagozatos oktatást. Fontos feladat az iskolák tanteremellátottságának javítása és fejlesztése. Az iskolai oktatást össze kell kapcsolni a közművelődéssel. Az 500 lakos feletti aprófalvakban, ahol még nincs, javasolható áruda létesítése, körzeti óvodák kialakítása.

A kereskedelmi ellátást a konténeres kiszállítás, vagy a mozgó ABC hálózat kifejlesztése szolgálhatja, amely kapcsolódik valamely nagyobb ABC áruházhoz. A közműellátás fejlesztése elősegíti az üdülési funkció kialakítását is.

3. KEDVEZŐTLEN ADOTTSÁGÚ TÉRSÉGEK

A megye 20 kedvezőtlen adottságú és korösszetételű települése néhány jól körülhatárolható körzetben található (hegyvidéki térség, Tarna-völgye, Füzesabony körzete).

A 20 településen 1980-ban 12,2 ezer fő lakott. Számuk az elmúlt 10 év alatt 11,2 %-kal csökkent, amely a községi átlag kétszerese. A prognosztizálható tényezőket figyelembevéve az ezredforulóig a népességcsökkenés és a községek előregedési folyamata felgyorsul. A népességfogyásban csökkenő arányú elvándorlás mellett a természetes fogyásnak lesz döntő szerepe.

Tényként kell kezelni, hogy a népességerózió folyamata a községek

egy részénél visszafordíthatatlannak látszik. Ezért reális célként csak azt lehet kitűzni, hogy:

- a községekből történő elvándorlás aránya mérséklődjön;
- az elkerülhetetlen elvándorlás iránya a kistérségen belül nagyobb település legyen;
- a kedvezőtlen adottságú és korösszetételű falvak száma ne növekedjen.

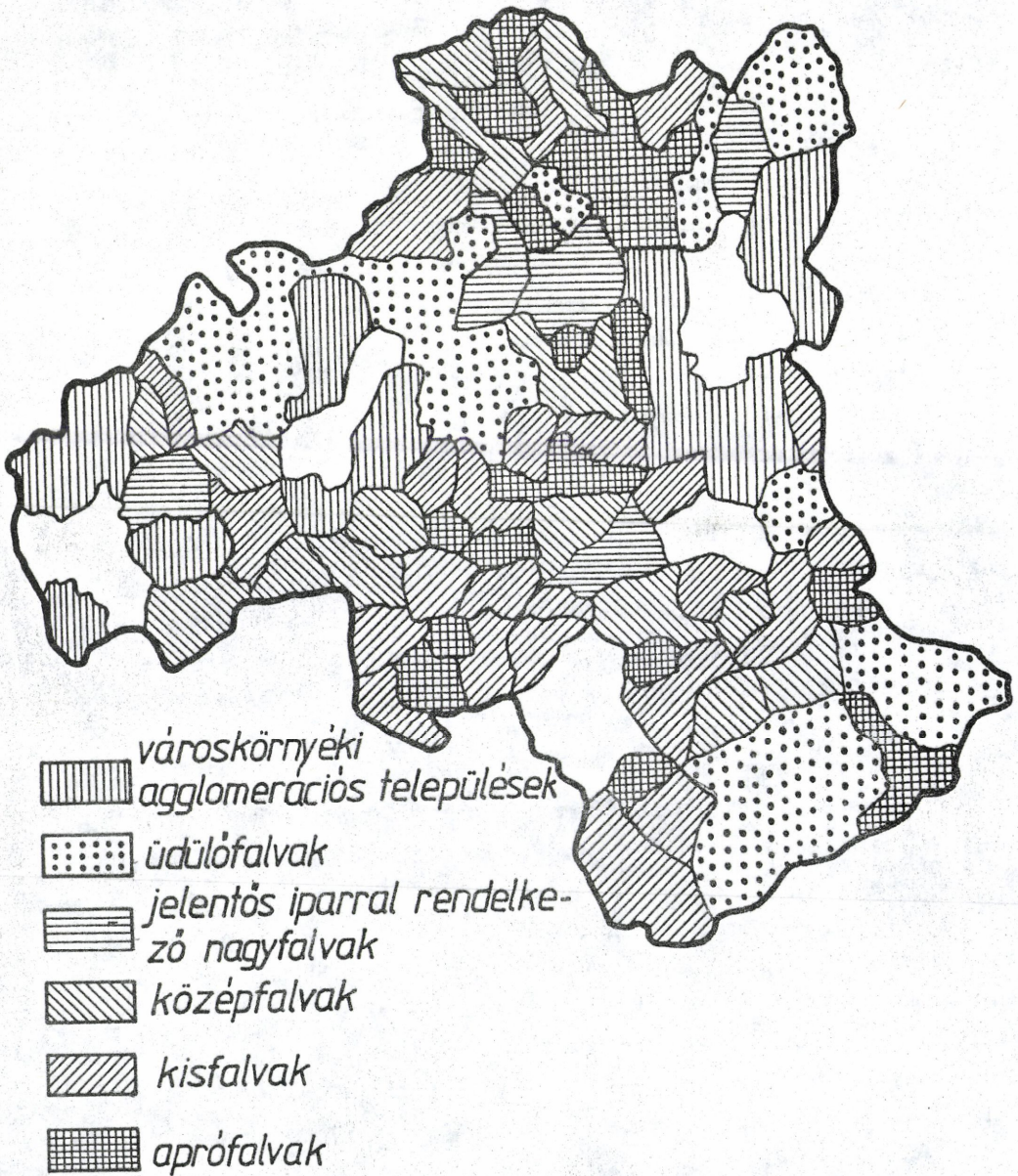
A kedvezőtlen adottság összetevői (alacsony termőképességű földterület, fejletlen gazdasági potenciál, helyi munkalehetőségek hiánya, rohamosan öregedő korösszetétel, fejletlen infrastruktúra), helyileg eltérő súllyal, de minden településen jelen van. A községek népességmegtartó képességének javítás szempontjából ezek közül nagy jelentőséget kell tulajdonítani a helyben vagy elérhető közelségben megfelelő jövedelmet nyújtó munkalehetőségek számának és a választék növelésének. Jelenleg a megye északi térségében az aktív keresők 67,4 %-a a hevesi térségben 38,5 %-a ingázik, amelynek idősükséglete az indokoltnál jobban meghaladja a társadalmilag elfogadható mértéket.

A kedvezőtlen tendenciák befolyásolását a hosszú távú időszakban a településfejlesztés eszközrendszerével is elő kell segíteni. A helyi munkalehetőségek bővítésében mindenképp a mező- és erdőgazdasági nagyüzemekre vár jelentős feladat a melléküzemági tevékenység fejlesztésében, a háztáji és kisegítő gazdaságok szorosabb integrálásában, a körzetben megtermelt nyersanyagra alapozó egyes feldolgozóipari tevékenységek bővítésében. Tovább vizsgálandók a bedolgozói rendszer fokozott elterjesztésének lehetőségei és feltételei. Anyagi eszközök koncentrálásával, támogatási alapok működtetésével is mérsékelni kell az alapfokú infrastruktúrális ellátásban meglévő indokolatlan hátrányokat.

Mivel az érintett községek zöme körzetközpontjától távolabb fekszik, nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani a közlekedési kapcsolatok, hírközlés javításának.

A kedvezőtlen adottságú térségek, ill. települések helyzetének javítása szervesen kapcsolódik a kistérségen belüli kapcsolatok, illetve együttműködés fokozódásához. Ezt szoros összefüggésben kell kezelni egyes fejletlenebb kistérségközpontok gazdasági, ellátó, igazgatási funkcióinak erősítésével, amelyre mindenképp a hegyvidéki térségben (Pétervására, Béalapátfalva) és a déli térségben (Heves) van szükség. (1. sz. ábra)

HEVES MEGYE KÖZSÉGTÍPUSAI

4. A MEGYE TERÜLET- ÉS TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS MEGVALÓSÍTÁSÁNAK ESZKÖZRENDSZERE

A terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatainak végrehajtása a gazdasági-társadalmi fejlődés szerves részeként történhet meg. A terület- és településfejlesztés irányítási rendszere a gazdaságirányítás és a közigazgatás korszerűsödésével összehangoltan kerül továbbfejlesztésre úgy, hogy az irányítás minden fokán erőteljesebben érvényesüljenek a terület- és településfejlesztés érdekei. Községrendszerünk a tanácsok megalakulásáig a kisközségekből álló közjegyzőségek, valamint a nagyközségek hálózatából állt.

-Az 1950. évi átszervezés alkalmával minden 300 lakosnál nagyobb községben tanács, illetve igazgatási szervezet alakult ki.

A tanácsrendszer kiépítése, a tanácshálózat sűrítése miatt az igazgatási szervezettel ellátott községek nagyságrendje megváltozott. Míg korábban a községi igazgatási egységek zöme 1500-4000 lakos között volt (ezen belül a községi igazgatási egységek fele 2-3000 közötti), a 60-as évek közepére a községi igazgatási egységek zöme 500-1500 lakossal rendelkezett, de jelentős volt olyan 500 lakos alatti települések száma is, amelyek igazgatási szervezettel rendelkeztek.

1964. jan. 1-én hazánkban az összes község 90 %-ában működött tanács, amelyből 16 %-ban volt közös tanács. 1950 és 1965 között a tanácsok hálózata alig változott.

A mezőgazdaság kollektivizálásával kétségtelenné vált, hogy a közös gazdaságok üzemgazdasági irányítása nem a községi, hanem a magasabb szintű járási és megyei tanácsokra hárul. Ugyanakkor a községi tanácsok egyre nagyobb szerepet kaptak a községek általános fejlesztésében, a lakosság életkörülményeinek javításában.

A megye aprófalvas térségeiben a tanácshálózat fejlesztése, a mezőgazdaság üzemi viszonyainak megfelelően szükségszerű volt. A termelőszövetkezeti mozgalom fejlődése megkövetelte, hogy azt az ellentmondást, ami az egyre nagyobb területű gazdaságok, valamint a szétaprózott tanácshálózat között fennállt, feloldják.

A községi tanácshálózat a megyéken belül is nagyobb szóródást mutatott. Az 50-es években a községi tanács szervezeti és működési alapelvei

döntően a nagyközségekben érvényesültek. A kisközségek nem tudták eredményesen szolgálni a fejlődés során jelentkező célkitűzéseket;

- nem tudták foglalkoztatni megfelelő hatékonysággal a helyi termeléssel, a mezőgazdasági nagyüzemekkel kapcsolatos feladatokat nem tudták ellátni;
- a kisközség igényeinek kielégítését nem tudták biztosítani (egészségügyi, kereskedelmi ellátás stb.);
- a kisközségekben alacsony volt az igazgatási munka színvonala.

A kisközségek sem szervezetileg, sem a működésben nem tudtak a követelményekkel együtt haladni.

Szükségszerűvé vált olyan községi tanács-hálózat kialakítása, amely alkalmazkodik a fejlődés követelményeihez. A községi tanács-hálózat korszerűsítését a következő irányelvek fogalmazzák meg:

- a községi tanács-hálózat elaprózottságát és egyenlenséget fokozatosan kell megszüntetni;
- a községi tanács szervezete hatékonyabb működéséhez alkalmas igazgatási formák;
- közös tanácsok szervezése;
- községek egyesítése;
- egyes községek város alá rendelése;
- nagyközség kategória kialakítása.

Hazánkban a közelmúltig a közigazgatási alapegységek (községek) és funkcionális egységek (falvak) többé-kevésbé azonosak voltak. Két, egymástól független folyamat eredményeként azonban a közigazgatási beosztás egyre kevésbé felelt meg a településhálózat tényleges alapegységének. A jó közigazgatás és annak racionális megszervezése a lakosság fontosabb, szakszerűbb ügyintézését segíti. Emellett mint igazgatási központ növeli egyes települések vonzását.

A közös tanácsok és a nagyközségi (közös) tanácsok igazgatási funkciójuk révén döntő hatást gyakorolnak a kiemelt települések szerepkörének érvényesítésére. A tanácsok típusa és a települések központi szerepkörének szintje között a megyében ma már csaknem teljes az összhang.

A közös községi tanácsok feladata a település népképviselőiben -- önkormányzaton alapuló igazgatása; a községfejlesztés és annak összehangolása a nem tanácsos irányítású szervezetekkel, a lakosság és a település

ellátásának biztosítására vállalatok és intézmények fenntartása. E területen az elmúlt években jelentős előrelépés történt. A közös tanács székhelyének megválasztásánál fő szempont volt az, hogy a hozzá tartozó községek csoportján belül a legnagyobb, legfejlettebb legyen, azonos nagyságrendű községek csoportjában a közlekedésileg legkedvezőbb elhelyezkedésű, vagy a gazdaságilag legszámottevőbb, leginkább fejlődő községeket jelölték ki.

A székhely község kijelölésénél mérlegelték azt is, hogy a belterület növeléséhez alkalmas terület rendelkezésre áll-e.

Nagyközségeket is bevontak -- székhelyenként -- közös tanácsába, amelyet az indokolt, hogy a nagyközség környezetében kisközségek voltak, s azok számára a nagyközséggel való közös tanácsba szervezés a legcélszerűbb.

A községi tanácshálózat rendezését folyamatosan oldották meg. A közös tanács szervezésénél figyelembe vették az érintett községek lakosságának társadalmi viszonyait.

Figyelemmel voltak a mezőgazdasági nagyüzemek helyzetére és perspektívájára. Közös tanács szervezése indokolt akkor, ha ugyanazon mezőgazdasági termelészövetkezet területén több községi tanács működik. A községi intézmények helyzete, a fejlesztésre fordítható egyesített erőforrások kihasználtsága, a székhely község földrajzi helyzete, a községek közlekedési viszonyai, a községi igazgatás színvonalának emelése is meghatározta a közös tanácsok kialakítását.

Az érintett községek lakosságának hozzájárulása döntő tényező volt a közös tanácsok kialakításánál.

A közös községi tanácsok kialakításánál 1500-3000 lakost magába foglaló, igazgatási egység kialakítására törekedtek. Indokolt olyan politikai-szervezeti változás, amely megfelelő teret biztosít a települési önkormányzatnak, a tanácsok további összevonása indokolatlan. A társközségek tanácsi képviselete nem megfelelő. A közös tanácsot választó községeknek közös költségvetése van, egységes a fejlesztési tervük, a székhely községek intézményhálózatának fejlesztése mellett a társközségek alapvető szolgáltatásainak fejlesztésére is gondol, de a szubjektívizmusnak is alapot ad.

A Megyei Tanács felelős a megyei terület- és településfejlesztési

célok, feladatok az országos feladatokkal és a megye adottságaival összhangban történő meghatározásáért, a gazdaságnak a megye erőforrásaival, infrastruktúrájával összehangolt fejlesztéséért. Ezen belül feladat a megyén belüli társadalmi, ellátási egyenlőtlenségek mérséklése, a települések közötti munkamegosztás, együttműködés elősegítése, koordinációja, a megyei szintű és egyes középfokú ellátási intézmények működtetése és fejlesztése, a szomszédos megyékkel való együttműködés elősegítése, a helyi érdekek egyeztetése és közvetítése a kormányzati szervek felé. Felelős a Megyei Tanács a rendelkezésre álló állami eszközök hatékony felhasználásáért. A helyi tanácsok felelősek saját településük -- vonzáskörzettel összehangolt -- fejlesztési céljainak és feladatainak kijelöléséért és ennek végrehajtásáért. Helyi feladat a meglévő intézmények működtetése, fenntartása, felújítása, valamint az alapfokú és a nem egyedi középfokú intézményhálózat fejlesztése, a gazdaság és az infrastruktúra fejlesztésének összehangolása.

A területi folyamatok és célok befolyásolásában és megvalósításában fokozódik a gazdasági szabályozás szerepe. Fokozatosan elérendő cél, hogy a terület-felhasználási, infrastrukturális és környezetvédelmi ráfordítások a telepítési és működési költségekben következetesebben mutatkozzanak meg. Ugyanakkor továbbra is lehetőség van arra, hogy a tanácsok terület igénybevételi díj, közműfejlesztési hozzájárulás mérséklése vagy elengedése, a fejlesztési alapból való támogatás útján befolyásolják a gazdálkodó egységek telephelyválasztását, fejlesztését. A preferenciák alkalmazása során folyamatosan össze kell hangolni a gazdaság hatékonyságának, jövedelemtermelő képességének növeléséhez kapcsolódó célokat a területi érdekekkel. A megyében ennek során nagy figyelmet kell fordítani a helyi, illetve a körzeti foglalkoztatási feltételek alakulására, a gazdaságilag elmaradottabb területek felzárkóztatásának igényére, valamint a környeztkárosító hatások mérséklésére.

Egyes esetekben speciális területi szabályozókkal is támogatni kell a foglalkoztatási feltételek javítását, valamint a többszörösen hátrányos helyzetű térségek problémáinak megoldását.

A tanácsok feladatköréhez biztosítani kell a megfelelő eszközrendszert, ugyanakkor növekedjen a tanácsok felelőssége működési területük, településük gazdasági és társadalmi fejlődéséért, erősödjön a terület-

és településgazda szerepük.

A tanácsi szabályozórendszer korszerűsítése során mérséklődtek a központi kötöttségek és a megyei tanács elosztó funkciói. Az új szabályozás lehetővé teszi a helyi tanácsok gazdasági önállóságának növekedését, fokozottabban segíti a lakosság infrastrukturális ellátottságában meglévő területi különbségek mérséklését. Cél: váljon rugalmasabbá, biztonságosabbá a tanácsi gazdálkodás, erősödjön a tanácsok érdekelttsége, a források növelésében és hatékony felhasználásában, a gazdálkodó szervekkel és a lakossággal való -- kölcsönös érdekeken alapuló -- együttműködésében.

Irodalomjegyzék

Javaslat az Országgyűlésnek a terület- és településfejlesztés hosszú távú feladatairól szóló határozatára, 1985. év.

Annotációk néhány, a VÁTI-ban 1975 óta készített Heves megyére vagy arra is vonatkozó kutatásról és regionális tevről, VÁTI I-II. kötet, 1985. év.

A középfokú ellátás helyzete és hosszú távú fejlesztési irányelvei Heves megyében. VÁTI, Budapest, 1985. év.

Információk és javaslatok egyes ágazatok hosszú távú fejlesztési elképzelései alapján Heves megye hosszú távú terület- és településfejlesztési koncepciójához. VÁTI, 1985. év.

Községtípusok fejlesztési javaslata, VÁTI, 1985. év.

Heves megye szellemei potenciáljának helyzetfeltáró értékelése különös tekintettel a tartalékok és szűk keresztmetszetek vizsgálatára, a fejlesztés-irányítás stratégiájának felvázolására, VÁTI. 1985. év.

Heves megye hosszú távú terület- és településfejlesztési koncepciója (2000-ig). Heves megye Tanácsa VB. 1985.

A VI. ötéves tanácsi gazdaságfejlesztési terv teljesítésének várható alakulása, az 1985. évi tanácsi gazdaságfejlesztési terv indításának helyzete. Heves megye Tanácsa, 1985.

Heves megye VI. ötéves területi és tanácsi gazdaságfejlesztési tervének várható teljesítése. Heves megye Tanácsa VB. Tervosztály, 1985.

Heves megye terület-, település- és településhálózat fejlesztésének főbb eredményei és tapasztalatai 1970-től napjainkig. Heves megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága, Eger, 1985. év.

POZDER PÉTER

EGER KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉNEK VÁLTOZÁSAI

Abstract: (Changes in the administrative area of Eger) The author has been investigating the central functions of Eger, one of Hungary's oldest towns, the county town of Heves County. The purpose of his research has been to define the sphere of attraction of Eger. The present short paper presents the changes of area in the administrative functions of the town.

In the study of administrative changes in Heves County and the District of Eger in has been discovered the over the past 90 years the administrative area of Eger has expanded, on the one hand, to the east and north by moving the county borders towards Borsod-Abaúj-Zemplén County, and, on the other hand, to the west by attaching the District of Pétervására to the District of Eger.

Egy központi szerepkörrel rendelkező város múltbeli vonzáskörzetének és annak változásainak a kutatása, feltárása meglehetősen összetett feladat. A kutatásnak egyrészt határt szab a megfelelő adatok hiánya, másrészt az eltérő módszerek alkalmazása, bár ez utóbbiakról igen hasznos összegző és értékelő munka is született (DÖVÉNYI Z. 1977.). A történelemtudomány, a gazdaságtörténet és a településtudomány is foglalkozik e kérdéssel (GYIMESI S. 1975., BÁCSKAI V. - NAGY L. 1984.)

Eger múltbeli vonzáskörzetének és annak változásainak vizsgálata nagyobb tanulmányt igényel, a város jelentős történelmi szerepköréből eredően. Jelen munkámban a városnak csak a közigazgatási szerepkörét vizsgálom.

A közigazgatás, a politikai és gazdasági élet irányítása minden korszakban központi jelentőséggel bír. A feudalizmusban, amíg a magán-

és közhatalom nem válik el élesen, a földesúri gazdaság központja szükségszerűen az adott terület politikai életének szervezését is ellátta.

A magyar történelem folyamán a királyi birtokokon szervezett várispánságokból fejlődött ki a nemesi vármegye. A vármegyék ősi területét meghatározni igen nehéz, mivel a királyok adományozásai által egyes területek mindig más vármegyékhez csatolódtak.

A középkor folyamán a királyi várispánság központja Hevesen volt, -- innen a megye elnevezése is -- a megyegyűléseket is itt vagy Verpeléten tartották. Eger helyzete egyedülálló volt az állami közigazgatás szempontjából, mert két megye határán feküdt. Ez időszakban az Eger patak jobb oldala Heves, a bal pedig Borsod vármegyéhez tartozott, így a vár és a püspökség is Borsod megye területén feküdt. E furcsa helyzetet csak az 1807. évi 29 tc. oldotta meg, amelynek értelmében a város Eger patakon túli részét Tihmér, Almagyar, Cegléd és Szőlöske településekkel együtt Borsodtól Heves vármegyéhez csatolták.

A 16. században Eger lesz a vármegye székhelye. Innen történt a megye irányítása, itt tartózkodtak a megyei kormányzat vezetői, sőt ekkor már rendes székháza, "domus nobilitatis"-a is volt. 1569-ben Külső-Szolnok vármegyét Heveshez csatolta az országgyűlés, mivel a török által elfoglalt vármegyének vezetői nincsenek, "... ezentúl Külső Szolnok vármegyének Heves vármegye szolgáltatson igazságot." (M. ALBERT F. 1868.)

Eger vármegyeszékhelyi funkcióját csak a török uralom szakította meg 1596-1687 között, de a törökök is igazgatási központtá tették a várost. Eger a Duna-Tisza közének, valamint Hatvantól Debrecenig terjedő ország-résznyi területnek -- a török közigazgatás legnagyobb területi egységének, a vilájetnek (elajetnek) -- a központja lett. Ekkor hasonló funkciót töltött be Buda, Kanizsa és az erdélyi területen Nagyvárad és Temesvár.

A vármegyén belüli járások fokozatosan alakultak ki. A járások igazgatási és bírói feladatokat láttak el. A járási székhely mindig a megválasztott szolgabíró lakhelye volt, ezért a járások területe és határai állandóan változtak.

1867-ben Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesített vármegyékben négy járás volt. (1. táblázat M. ALBERT F. 1868.)

1. táblázat

Heves és Külső Szolnok vármegye járásai 1868-ban

Járás	Lélekszám (fő)	Terület (négyzetmérföld)
Mátra	29003	13,19
Gyöngyös	58855	14,85
Tarna	90995	23,72
Tisza	142684	65,66
Összesen:	321537	117,42

Háromszáz évig tartott a két vármegye fuziója, majd 1867-ben szétváltak. Ezután Heves vármegyének maradt 116 községe 208000 lakossal, 73 négyzetmérföld területtel. (BOROVSKY S. 1909.) A 19. században jelentősebb határváltozások nem történtek, csak 1884-ben a Borsod megyei Felsőtárkány községet -- amely Egertől északkeletre fekszik -- Heves megyéhez csatolták.

A kiegyezés után meginduló kapitalista fejlődés új közigazgatási szervezetet igényelt. Ezek Heves megyében a feudalizmusban kialakult központokra épültek, mivel itt új gazdasági központok nem jöttek létre. Ebben az időszakban a megye közigazgatásában csak kisebb belső változások történtek.

A felszabadulás után az ideiglenes Nemzeti Kormány a magyar közigazgatás területi beosztásának ideiglenes rendezéséről döntött. Eger szempontjából is érdemleges változást hozott, mert a közvetlen környezetében lévő Andornaktályát, Ostorost, valamint északon Bélapátfalvát, Balatont, Borsodszentmártont (ma. Bükkszentmárton), Mónosbélit Borsod-Gömör vármegyéből Heveshez csatolta. Az ideiglenes rendezésről szóló rendeletet csak részben hajtották végre, így csak az 1950-es átfogó közigazgatási rendelet hozott eredményt. Eszerint Heves megyétől Szolnok megyéhez csatolták

a tiszafüredi járás Tisza balparti községeit: Nagyivánt, Örvényt, Tiszafüredet, Tiszaigart, Tiszaörsöt, Tizzaszőlőst. Nógrád megyéhez került: Hasznos, Pásztó, Szurdokpüspöki, Tar, Nagybátony, Maconka, Mátramindszent, Dorogháza és Suha. Heves megyéhez csatolták: Pest megyéből Boldog és Kerekharaszt községeket, Nógrád megyéből Lőrincit, Zagyvaszántót, Herédet és Nagykökényest, Borsod-Gömör megyéből Borsodszemerét (ma: Mezőszemere), Egerfarmost, Noszvajt, Novajt, Szihalmot, Szilvásvárado és Nagyvisnyót.

E jelentős rendezés óta a megye határai nem változtak, csak a járás-határok módosultak.

Az Egert is érintő változások a következők voltak: 1961-ben Felnémet községet Egerhez csatolták, 1966-ban a pétervásárai járást az egrivel összevonták, 1972-ben Eger városkörnyéki településének minősítették Felsőtárkányt, Noszvajt, Szarvasköt, így irányítás és fejlesztés szempontjából szorosabban a városhoz tartoznak.

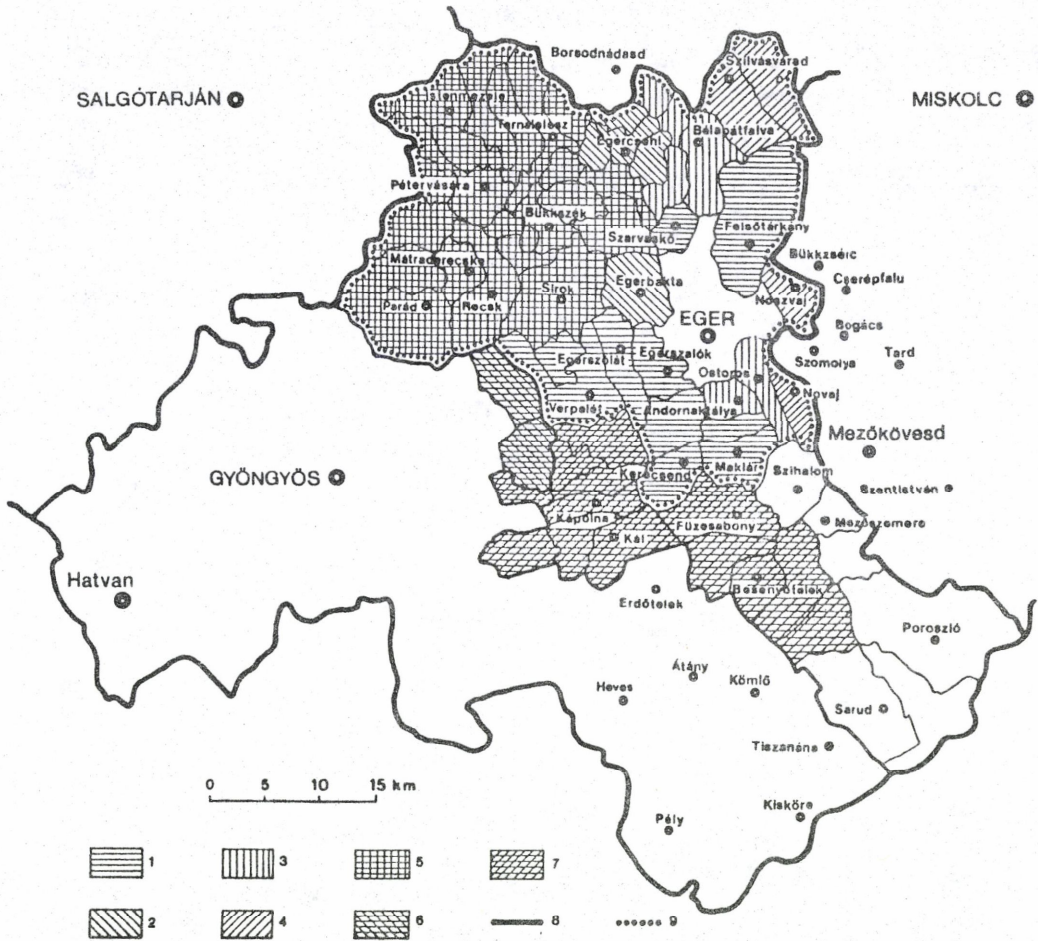
1984. január elsejével a járások megszűntek.

Az Egri járás területi és népességszámának változásait az 1. ábra és a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat

Az Egri járás népességszám változásai 1890-1980 között

Év	A települések		Eger (Felnémekkel együtt)	Összesen
	száma	lakossága		
1890	23	38 390	23 964	62 354
1920	26	48 592	30 902	79 494
1949	32	63 329	31 844	95 173
1960	25	40 975	38 671	79 646
1970	48	71 018	47 960	118 978
1980	48	69 413	60 897	130 310

1. ábra Az egeri járás területének változásai 1895-1984 között

1. Az egeri járáshoz tartozik 1895 óta
2. Az egeri járáshoz tartozik 1919. július 1-től
3. Az egeri járáshoz tartozik 1946. január 1-től
4. Az egeri járáshoz tartozik 1950. február 1-től
5. Az egeri járáshoz tartozik 1966. július 1-től
6. A gyöngyösi járáshoz csatolva 1919. július 1-től
7. A füzesabonyi járáshoz csatolva 1950. február 1-től
8. Megyehatár
9. Járáshatár 1966-tól 1984-ig, ma az egeri terület határa

Heves megye és az egeri járás közigazgatási változásait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az utolsó 90 évben egyrészt Borsod-Abaúj-Zemplén megye felé, a megyehatár keleti és északi irányába való kiterjesztésével bővült Eger közigazgatási területe. Másrészt -- bebizonyosodván, hogy az 1950-ben létrehozott járási beosztás elaprózott volt -- a pétervásárai járással való összevonása északnyugat felé terjesztette ki Eger hatáskörét.

Településföldrajzi kutatásaim során Eger vonzáskörzetét befolyásoló tényezők vizsgálata után először a város egyes ágazati: kiskereskedelmi-, piaci-, oktatási-, szolgáltatási-, egészségügyi-, munkaerővonzási körzeteit határoztam meg. Ezek ismerete lehetővé tette, hogy Eger komplex (általános) vonzáskörzetét is meghatározzam az 1980-as évek elején betöltött funkciói alapján. (POZDER P. 1986.)

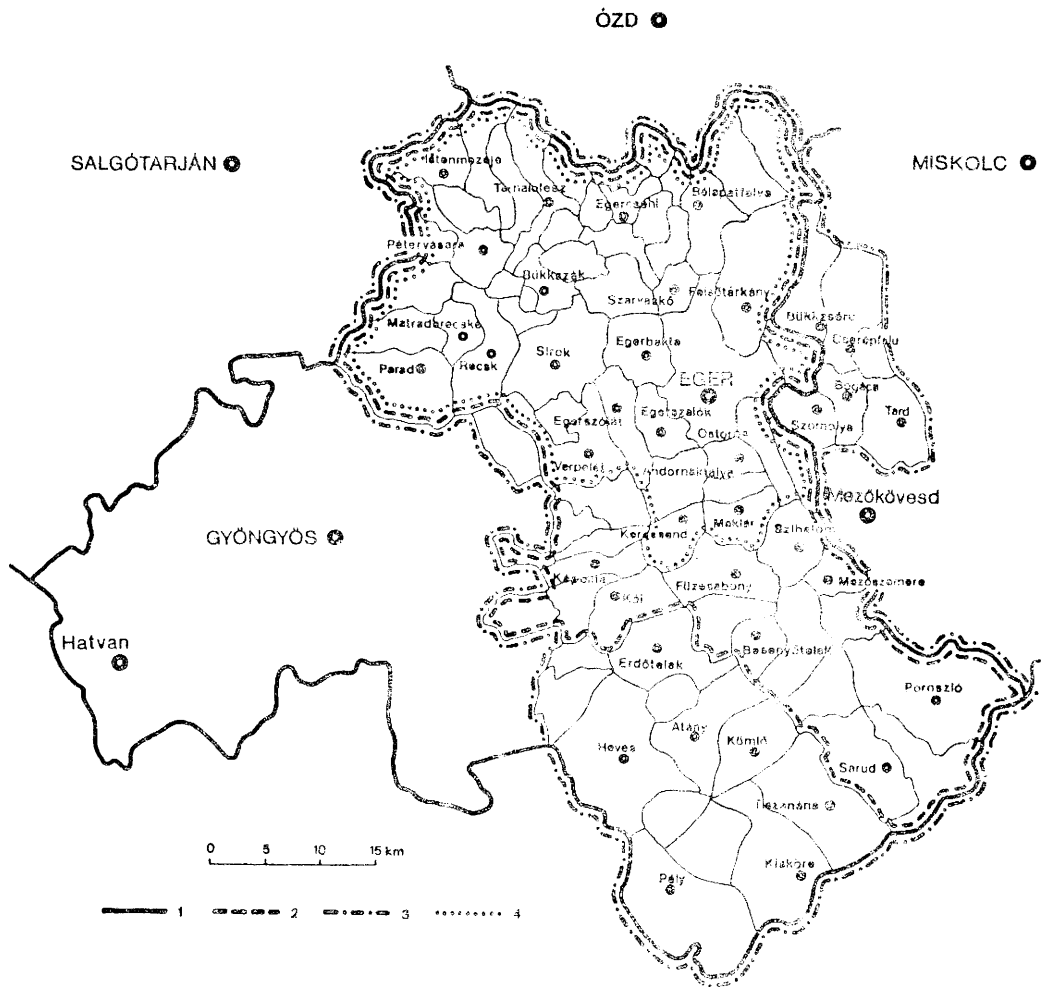
Ezekután az egeri terület -- egykori járás -- helyzetét összevethettem Eger általános vonzáskörzetével (2. ábra)

A következő főbb megállapításokat tehettem meg:

1. Eger általános vonzáskörzetére jellemző, hogy kiterjedése nagyobb mint az 1980-as módosított Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió által kijelölt vonzáskörzet. Az egykori hevesi járás községei és Heves város is Egerhez vonzódik. (E terület akkor fog igazán Heves városhoz vonzódni, ha annak városi funkciói megerősödnek.)

2. Eger általános vonzáskörzetének sajátos vonása, hogy a város "megyeszéki" fekvése miatt Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települések: Bükkzsérc, Cserépfalu, Cserépváralja, Bogács, Tard, Szomolya is vonzáskörzetébe tartoznak. E települések legerősebben munkaerő, oktatási és kereskedelmi szempontból vonzódnak Egerhez, a közigazgatási funkciókat Mezőkövesd látja el számukra. E hat település lakossága (9140 fő) Eger általános vonzáskörzetének 5,3 %-át adja.

3. E tények -- természetesen e szűkebb térségre vonatkozó alaposabb vizsgálat után -- felvetik a megyehatár rendezésének, illetve az egeri terület kibővítésének kérdését, hiszen e térségben a közigazgatási határok módosítása, ha megkésve is, de mindig követte a társadalmi-gazdasági fejlődést.

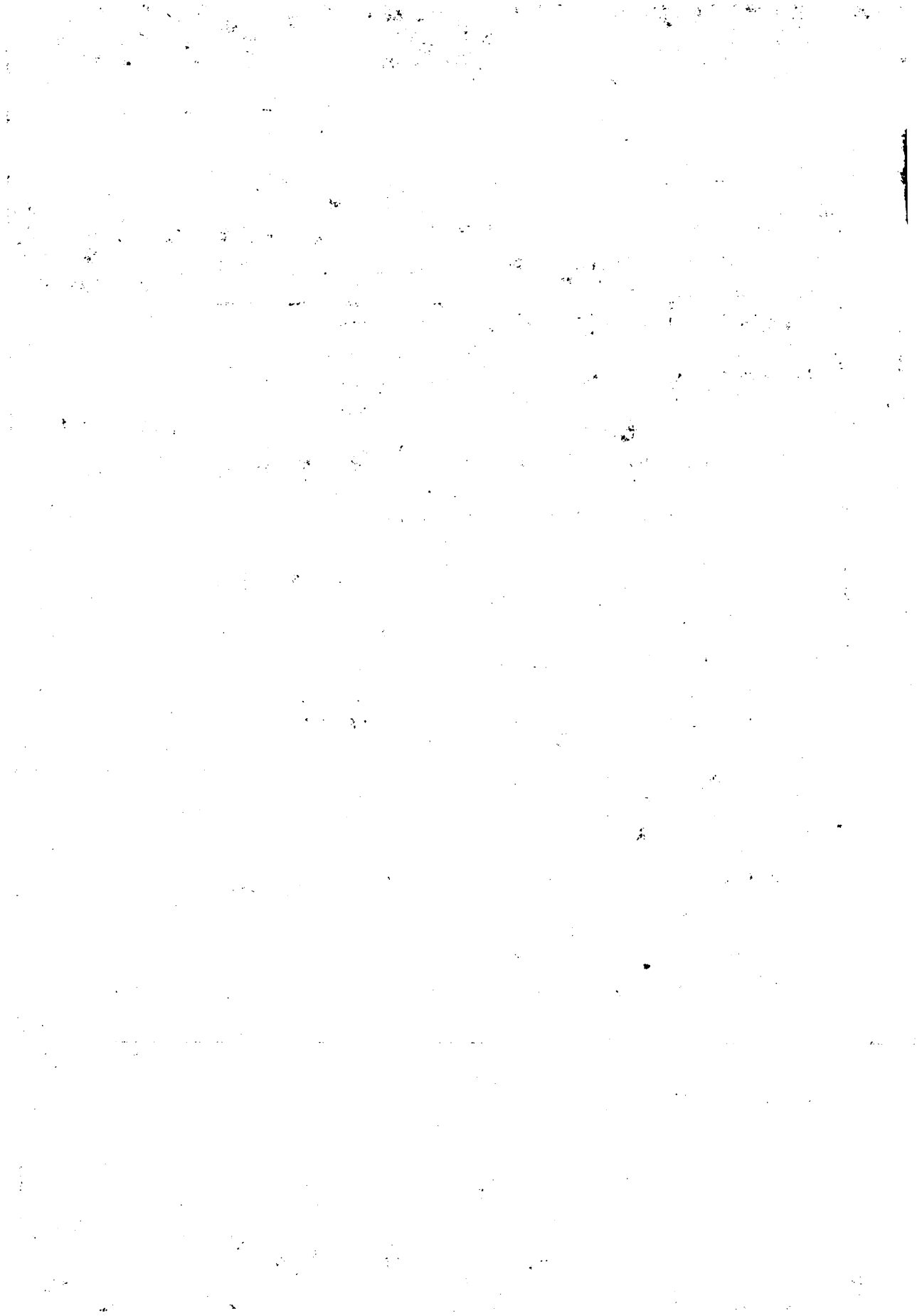
2. ábra Az egeri terület -- egykori járás -- helyzete Eger általános vonzáskörzetén belül

1. Megyehatár
2. Az OTK szerinti vonzáskörzet határa
3. Az általános vonzáskörzet határa
4. Az egeri terület határa
(az egykori egeri járáshatár)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BÁCSKAI VERA - NAGY LAJOS, 1984. Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban Akadémiai Kiadó, Budapest, 402.
2. BELUSZKI PÁL, 1967. A magyar városok központi szerepköre Statisztikai Szemle, 45. 543-563.
3. BERTHA JÓZSEF, 1974. Heves megye anyakönyvi kerületei A Heves megyei Levéltár segédletei 1. Eger, 52.
4. BÉL MÁTYÁS, 1730-1735. Heves megye ismertetése Fordította és magyarázatokkal ellátta: Soós Imre, Eger, 120.
5. BORICS LÁSZLÓ - KÉRI ANDRÁS, 1982. Eger kialakulása és fejlődése, funkcionális és morfológiai változásai Földrajzi Értesítő, XXXI. 287-300.
6. BOROVSZKY SAMU (szerkesztő), 1909. Heves vármegye - Magyarország vármegyéi és városai, Budapest, 699.
7. BORSOS JÓZSEF (szerkesztő), 1961. Vidéki városaink Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 443.
8. BREZNAY IMRE, 1933. 1934. Eger a XVIII. században Eger, I-II. 288., 336.
9. DALLOS FERENC - SZABADY EGON (szerkesztők) 1966. Magyar Városok Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 96-103.
10. DÖVÉNYI ZOLTÁN, 1977. A vonzaskörzetek történeti kialakulásának és változásainak vizsgálati lehetőségeiről Alföldi Tanulmányok, I. 132-142.
11. EPERJESSY KÁLMÁN, 1971. Városaink múltja és jelene Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 308.
12. GYIMESI SÁNDOR, 1975. A városok a feudalizmusba való átmenet időszakában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 273.
13. HEVES MEGYE ADATAI, 1980. évi népszámlálás 10. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1981.
14. HEVES MEGYE STATISZTIKAI ÉVKÖNYVE, 1960, 1970, 1980. KSH Heves megyei Igazgatósága, Eger, 1961, 1971, 1981.
15. KEMÉNY GYÖRGY, 1909. Heves vármegye közigazgatási leírása. Budapest, 49.

16. KLEB BÉLA, 1978. Eger múltja a jelenben - a város alatti üregek településtörténeti és építésföldtani vizsgálata Budapest, 399.
17. KULCSÁR VIKTOR, 1975. Heves megye és városai - Magyarország megyéi és városai, Kossuth Kiadó, Budapest, 323-349.
18. LADÁNYI MIKSA (szerkesztő) 1936. Hevesvármegyei ismertető és adattár, A Magyar Városok Monográfiájának Kiadóhivatala Budapest, 665.
19. M. ALBERT FERENC, 1868. Heves és Külső Szolnok törvényesen egyesült vármegyéknek leírása, Eger, 548.
20. MENDÖL TIBOR, 1963. Általános településföldrajz Akadémiai Kiadó, Budapest, 567.
21. NAGY JÓZSEF, 1978. Eger története, Gondolat, Budapest, 389.
22. POZDER PÉTER, 1986. Eger komplex vonzáskörzete Földrajzi Közlemények XXXIV. 96-106.
23. SOÓS IMRE, 1975. Heves megye községei 1867-ig, Eger, 544.

JAROSZLAV MAZÚREK

TVORBA A OCHRANA KRAJINY V CEROVEJ VRCHOVINE

ÖSSZESÍTÉS: (Cerová vrchovina környezeti védelme és alkotása) A Cerová vrchovina nevezetű terület -- melyet képletesen "szlovákiai Auvergnek" nevezünk -- morfológiai szempontból jellemezve Magyarországgal határos változékony jellegű terület (a magyarországi Cserhát nyúlványa). Jellegzetessé vált gazdag vulkanikus reliéfjeivel: a lávatakaró roncsai, kipreparált vulkanikus kémények és lakolitok, hornitos jellegű kőzetek, pseudobarlangok. A finálvulkanikus képződményeket a bazalt és ennek pyroklastikumai képviselik. A vulkanizmus itt még a pleistocénben is tanújelét adta. Bazaltok és kipreparált andezit lakolitok képezik a Cerová vrchovina legmagasabb ormait (Siator 660 m, Karanc 725 m; a reliéf inventiója).

A Cerová vrchovina természeti környezete kedvező föltételeket nyújtott és nyújt az ember gazdasági tevékenységének. Ez jellegzetesen megnyilvánult az egyes tájak megváltozott természeti és gazdasági viszonyai-ban, ami az egész terület jellegére kihatással volt. Lényeges változások-ra a bazalt és andezit kőzetek, valamint a barnaszén fejtése, a téglaa-gyag és a homok kitermelése tett szert. Mezőgazdasági tevékenységével helyenként az ember okot adott a földcsuszamlásokra és elősegítette az eróziót tevékenységét. A természetkörnyezet védelmét szem előtt tartva úgy látjuk, hogy a vízfolyások geometrizációja és a helytelenül véghez-vitt melioráció negatív hatásnak bizonyult (a Dubniani mocsarak). Az em-ber jellegzetesen közbelépett az erdőterület és ennek faösszetételének megváltoztatásánál is.

A Cerová vrchovina természeti területén pozitív beavatkozásnak te-kintjük a víztárolók létesítését (Rátka, Hostice) és a mezőgazdaságilag

felhasználatlan lejtők gyümölcsfákkal való kiültetését (Surice). A Cerova vrchovina területén az ember gazdálkodási tevékenysége által exploataciós, regulációs és agrár természeti, műszaki rendszerek keletkeznek.

Na juhu Stredoslovenského kraja pri hranici s MĽR sa rozprestiera Cerová vrchovina, ktorá dostala meno podl'a duba cerového (*Quercus cerris*). Tento sa najmä v minulosti hodne vyskytoval v lesnej prikrývke tohto územia. Cerová vrchovina je výbežok vrchoviny Cserhát, rozprestierajúcej sa v MĽR. Na našom území zaberá plochu 430 km². Z geologického hľadiska prináleží k mladým vulkanickým pohoriam. Geograficky patrí k pásnu vnútorných Západných Kárpát, k oblúku vonkajších sopečných pohorí, do oblasti Matransko-Slánskej. Orograficky celok Cerová vrchovina tvoria tieto podcelky: Mučínska vrchovina, Fil'akovská brázda, Hajnáčska vrchovina, Petrovská a Bučönská vrchovina (viď mapka č.1). Petrovskú vrchovinu tvoria časti Baštianska a Hostická kotlina, Bučönskú vrchovinu časti Bučöň, Šurická brázda a Blhovská vrchovina (Mazúr E. - Lukniš M. 1978). Cerová vrchovina sa rozkladá na území súčasných okresov Lučenes a Rimavská Sobota. V minulosti bola súčasťou historického územia Novohradu a Gemera.

Fyzicko - geografická charakteristika Cerovej vrchoviny

Cerová vrchovina je geologicky budovaná tret'ohornými a štvrtohornými horninami. Prevažná časť Cerovej vrchoviny budujú miocénne slienité, slienito-piesčité íly, vápnené pieskovce, piesky a štrky. Na miocénne sedimentárne súvrstvia (burdigal) sa viažu sloje hnedého uhlia, v minulosti ťaženého pri Čakanovciach a Lipovnoch. Neogénne horniny sú miestami prikruté kvartérnymi sedimentami, ktoré tvoria spraše hliny oelického pôvodu, svahové sute a v nivách riek vrstvy štrkopieskov.

Do miocénnych sedimentov z obdobia prvej andezitovej fázy (neogén torton) vnikli lakolitové telesá pyroxenicko-amfibolického andezitu Šiatora (660 m) a Karanča (725 m), ktoré boli vypreparované eróznou

denudačnými procesmi mäkkých hornín. Vytvárajú kopovité vrchy, ktoré v Cerovej vrchovine reprezentujú najvyššie body. Koncom tret'ohôr a začiatkom štvrtohôr prebehla na území Cerovej vrchoviny fáza finálneho vulkanizmu charakterizovaná najmä výlevom čadičových láv. Spolu s výlevmi čadičovej lávy v Českom masíve na Komorní a Železnej Húrke pri Chebe patrí k posledným na území ČSSR. Výlevy čadičovej lávy prikryli skoro celé územie Cerovej vrchoviny. Tento súvislý príkrov bol neskoršie zlomami rozlámaný na samostatné kryhy. Medzi rozlámané kryhy príkrovu sa dostali vodné toky, ktoré sa zarezali do mäkkších podložných sedimentov. Z dolín vyplnených pevným čadičom sa vyvinuli chrbty s troskami čadičových tabúl', z nízkych chrbtov zložených z geomorfologicky menej odolných sedimentárnych hornín zase doliny - inverzia reliéfu (Lukniš M. 1954).

Čadičové výlevy sprevádzala sedimentácia sopečných pyroklastík čadičových tufov a tufitov. Na troskách čadičových príkrovov nachádzame v ol'ny, nespevnený pyroklastický materiál vo forme sopečných púm a lapíl.⁺

V tufitoch pri Hajnáčke je z nány výskyt pliocénnej až staropleistocénnej fauny cicavcov. Nálezy štvrtohornej fauny (zbytky kostry mamuta, kosti medveďa jaskynného) poznáme aj z Fil'akova, Sídu, Dubna a radzoviec.

Morfologická pestrosť Cerovej vrchoviny, ktorá sa prejavuje prostredníctvom povrchových foriem, je závislá na odolnosti hornín. Pahorkatinný, mierne modelovaný reliéf sa viaže na menej odolné neogénne sedimenty - slienité íly a vápnité pieskovce. Vodné toky Belina, Gortva a iné si v nich eróznou činnosťou vytvorili nielen svoje riečne doliny, ale miestami aj eróžno-denudačné kotliny so širokými nivami a dobre vyvinutými terasami v nadmorskej výške 180-280 m n.m. (Baštianska a Hostická kotlina, Fil'akovská a Šurická brázda).

Silne diferencovaný vrchoviný reliéf je tvorený sopečnými horninami, ktoré odolávali erózii lepšie ako tret'ohorné sedimenty. Nadmorská výška

⁺ Štúdiom čadičov v Cerovej vrchovine sa zaoberal maďarský geológ

L. Jugovics (1940, 1944).

Cerovej vrchoviny sa pohybuje od 155 m do 725 m. Relatívna clenitosť vo

vrchovinnom reliéfe na 1 km² presahuje 300 m. Vulkanicky reliéf okrem už spomínaných dómovite vypreparovaných andezitových lakolitov reprezentujú stolové vrchy a hrebene na troskách čadičových príkrovov a ploché chrbty viazané na ryodacitové tufy a tufity v západnej časti Cerovej vrchoviny pri hraniciach s MLR.

K formám reliéfu, ktoré sa viažu na finálny čadičový vulkanizmus, patrí tabul'ovy vrch Medvedia výšina (659 m) s rozlohou 14 km² na území ČSSR, Pohansky hrad (578 m), Matrač (410 m), Šarkan (341 m), Vel'ký Bučoň (514 m), Stéblová skala (486 m), a úzke skalné hrebene Ragač - Borkút, Moniça - Belina, Bábsky chrbát a ďalšie. Plochú vrcholovú časť lemujú strmé svahy a skalné steny na obvode s početnými kamennými moriami, v ktorých sa vytvorili pseudojaskyne (Pohanský hrad).

Dominantu terénu predstavujú vypreparované čadičové komíny vyplnené produktami finálneho vulkanizmu (Soví hrad 514 m, Hajnáčka - hradny vrch (355 m). Endogénnou formou reliéfu sú aj ostrovné vrchy zo sopečného materiálu, na chádzajúce s a na nive Beliny a Gortvy, ktoré odolávajú eróznno-denudačným procesom (Červený vrch 249 m, Fil'akovský hradný vrch 242 m a Hodejovský hradny vrch 263 m. Najznámejší z ostatných je však vrch Šomoška s výskytom odkryvu čadiča so šest'bokou odľučnosťou.

V morfológii krajiny sa v Cerovej vrchovine významne uplatnil aj reliéf riečny (riečne doliny, terasy, erózní kotliny atď.), ďalej reliéf vytváraný svahovou modeláciou a antropogénny reliéf.

Reliéf vytváraný svahovou modeláciou podmieňuje a ovplyvňuje hospodársku činnosť človeka. Plošná eróznno-odnosová činnosť vody oplachuje svahy a na odlesnenom území devastuje pôdnu pokrývku a vytvára vymole (západné svahy Baštianskej kotliny, okolie Ragača). Vplyvom gravitácie dochádza k z osuvom. Zosuvné územie nachádzame v priestore Monického potoka, západných svahov Šarkana, Belinského vrchu a horného toku Mačacieho potoka.

Antropogénny reliéf sa výraznejšie uplatnil v tvárnosti krajiny až po I. svetovej vojne s rozvyjajúcou sa ťažbou stavebného kameňa (andezitov, čadičov) a ťažbou hnedého unlia.

Klimatická klasifikácia (Atlas SSR 1980) zaraďuje Cerovú vrchovinu do teplej a mierne teplej klimatickej oblasti. Priemerná ročná teplota vo vrcholovej časti vrchoviny sa pohybuje okolo 7-8 °C, v nižšej 8-9 °C.

Priemerná júlová teplota sa pohybuje okolo 18-20 °C, priemerná januárová -4 °C. Priemerná teplota vegetačného obdobia býva okolo 15 °C. Pre poľnohospodársku výrobu je dôležité, že trvá v priemere 220 dní (teploty neklesajú pod 5 °C). Cerová vrchovina patrí k územiám v ČSSR s najväčším počtom tropických dní v roku (priemer 15 dní v roku, kedy teplota dosahuje 30 °C). Priemerné trvanie slnečného svitu je cca 2100 hodín ročne. Priemerný úhrn zrážok sa pohybuje okolo 650 mm ročne. O niečo nižšia je výparnosť, ktorá patrí k najvyšším v ČSSR. Počet dní s trvalou snehovou pokrývkou sa pohybuje medzi 50 - 55 dní v roku.

Nízky úhrn zrážok a vysoká výparnosť zapríčiňujú, že celá oblasť je chudobná na vodu. Povrchových tokov je málo a ich prítoky sú minimálne. Belina, Mučínsky, Bábsky, Šurický a Mačací potok, podobe ako aj najväčší vodný tok Cerovej vrchoviny Gortva sú tak málo vodnaté, že ich priemerný prítok nedosahuje ani 1 m³/sec. Povodie Gortvy zaberá plochu 167 km² a špecifický odtok sa pohybuje okolo 2,15 l/km². Vodné toky Cerovej vrchoviny patria do povodia Slanej (2/3) a Ipl'a. Rozvodie medzi nimi sa tiahne od Medvedej výšiny (659 m) na Pohanský hrad (578 m), kótu Gajaš (307 m), Vysokú (326 m), Šindlovec (347 m) a Veľký Bučoš (514 m). Podľa československej klasifikácie vodných tokov patria povrchové vody Cerovej vrchoviny k dažďovo-snehovým vrchovinným a nížinným typom s maximom v marci a minimom v auguste. Odtok vody z Cerovej vrchoviny je urychľovaný odlesňovaním, melioráciou a geometrizáciou vodných tokov.

Územie Cerovej vrchoviny je deficitné na prirodzené stojaté vody. Jedinou plochou prirodzenej stojatej vody v tomto priestore sú Dubnianske močiare. V súčasnej dobe sú stojaté vody umelo akumulované v retenčných vodných nádržkách v Hosticiach, Ratke a pri Chramci.

Z podpovrchových vôd sa v Cerovej vrchovine vyskytujú obyčajné zemité a uhličité kyselky (šťavice) s obsahom železa v Hodejove, Konrádovciach, Hajnečke a Šíde. Jodobromové vody v Číži sú už mimo územia Cerovej vrchoviny.

Na minerálne bohatom substráte, ktorý predstavuje čadič, andezit, sopečné pyroklastiká, vápnitý pieskovec, slienité a vápnité íly, ako aj naviata spráš, prevládajú pôdy piesčito hlinité a hlinité. Z pôdných typov najväčšie plochy zaberajú hnedé lesné pôdy nasýtené a pararendzy.

Na bralnatých stráňach a kamenných moriach sa nachádza surová pôda typu ranker. Na prechode Cerovej vrchoviny do kotlin nájdeme illimerizovanú pôdu. Na nivách vodných tokov s vlhkými lúkami sa vytvorili semiteristické pôdy, ktoré reprezentujú nivné a oglejené lužné pôdy.

Orná pôda tvorí okolo 40 % plochy Cerovej vrchoviny. Zaujíma dná kotlin a miernejšie časti svahov. Pasienky (asi 20 %) plochy Cerovej vrchoviny netvoria súvislé plochy. Sú roztrúsené po celej Cerovej vrchovine. Zaberajú sklonitejšie terény. Veľké plochy pol'nohospodársky obrábanej pôdy, nachádzajúce sa na svahovitom teréne, sú postihnuté výmolo'vou eróziou a časťami zosuvmi.

Fytogeograficky patrí Cerová vrchovina do oblasti Panonica, obvodu tzv. pramatranskej teplomilnej flóry (Matricum). Teplé podnebie a priaznivé pôdne pomery zapríčinili rozšírenie teplomilných rastlinných spoločenstiev, napr. modrice širokolistej sedmohradskej (*Muscari botryoides transilvanicus*). Pôvodný vegetačný kryt, ktorý tvorili duby s primiešaným cerom (*Quercus cerris*) bol porušený. Časť nahradil agát a dub plstnatý (*Quercus pubescens*). Na severných stráňach nájdeme dubovohrabové lesy s prímiesou buka (*Fagus silvatica*) a osiky (*Populus tremula*). Na zamokrených miestach popri vodných tokoch sa stretne so zvyškami nivných a lužných lesov. Priestorovo značne rozdrobené, ale hospodársky významné jlesy zaberajú viac ako 30 % rozlohy Cerovej vrchoviny.

Živočíšstvo Cerovej vrchoviny priraďujeme k pásnu stepí k panónskemu odvodu. Nachádzajú sa tu všetky živočíšne druhy význačné pre tento obvod.

Ak hodnotíme prírodné prostredie az hľadiska jeho využiteľnosti pre hospodársku činnosť človeka musíme konštatovať, že morfológicky, klimaticky, hydrologicky, pedologicky a floristicky pestré územie Cerovej vrchoviny bolo vcelku priaznivé pre hospodársku činnosť človeka. Veľké zásoby čadiča a andezitu umožňujú doteraz rozsiahlu ťažbu týchto stavebných kameňov. Priaznivé podmienky má aj lesné hospodárstvo. Nízky úhrn zrážok a tým aj nedostatočné zdroje povrchovej vody sa negatívne odrážajú v pol'nohospodárskej výrobe. Táto pri dostatku zrážok vezhl'adom na ostatné priaznivé klimatické faktory by mala pre túto činnosť vhodné podmienky. Výstavba retenčných vodných nádrží je preto dôležitým krokom k plánovanej tvorbe krajiny v Cerovej vrchovine.

PŮSOBENIE HOSPODÁRSKEJ ČINNOSTI ČLOVEKA NA PŘÍRODNÉ PROSTREDIE CEROVEJ VRCHOVINY

Činnost' človeka v Cerovej vrchovine, ako to dokazujú archeologické nálezy, je známa už zo staršej doby kamennej. V stredoveku k zmene prírodného prostredia výrazným spôsobom prispelo odlesňovanie územia zu účelom získavania pol'nohospodársky obrábatel'nej pôdy. Tento trend pokračoval aj v období kapitalizmu, kedy dochádza k rozvoju priemyselnej výroby. Značné plochy lesnej pôdy boli zničené zorviájajúcou sa t'ažbou kameňa (Konrádovce, Mačacia, Šiatoroš), piesku, tehľarskej hliny (Hajnáčka) a t'ažbou hnedého uhlia (Čakanovce - Lipovany).

Pod vplyvom hospodárskej činnosti človeka sa prírodná krajina Cerovej vrchoviny pretvorila na krajinu kultúrnu, miestami čiastočne narusenú lomovou t'ažbou kameňa. Interakciu medzi prírodným prostredím a hospodárskou činnosťou človeka v tomto regióne reprezentuje vznik hybridných prírodno-technických systémov, ktoré sú na prechode medzi prírodnými a socio-ekonomickými geosystémami. Na území Cerovej vrchoviny sa hospodárskou činnosťou vytvorili nasledujúce prírodno-technické systémy (podľa J. Demka 1981).

a/ Ťažobno-technické systémy (uhol'né bane, banské odvaly, početné kamenolomy s výsypkami, pieskoven a hlinoviská).

b/ Regulačno prírodné technické systémy (retenčné vodné nádrže, regulované potoky, hate a za účelom odvodnenia územia realizované meliorácie).

c/ Agrárno-prírodno-technické systémy (terasy pre zakladanie viníc a ovocných sádov).

Z ťažobno-technických systémov, ktoré sú zamerané na ťažbu a spracovanie nerastných surovín, sa v prírodnom prostredí Cerovej vrchoviny najvýraznejšie prejavila ťažba kameňa, piesku a tehľarských hlin so všetkými sprievodnými znakmi, ktoré ťažba zanechala na morfológii krajiny. V priebehu tohto storočia bolo v Cerovej vrchovine vo vrcholových partiách čadičových príkrovov a na úbočiach andezitových

lakolitov založených viac ako 50 t'ažobných priestorov, z ktorých je dnes prevažná väčšina bez akejkoľvek rekultivácie už opustená. V konfigurácii krajiny posobia neestetickým dojmom. Kameňolomy, pískovne a hlinoviská predstavujú typické konkávne formy antropogénneho reliéfu montánneho pôvodu. Bosahujú značné rozmery a vytvárajú tak v pôvodnom reliéfe nové formy.

Najväčšie rozmery dosiahla t'ažba kameňa v širšom okolí Konrádoviec, severovýchodne od Fil'akova, na úbočiach Vel'kého Bucona (514 m). Ťažba jemnozrnného porfyrického olivinického čadiča tu dosiahla gigantické rozmery. V 14 etážovom lome na ploche takmer 65 ha sa tu ročne vyt'aží okolo 50.000 m³ kameňa. Ťažba sa na tejto lokalite začala r. 1901. Kamenárska výroba je orientovaná na výrobu cestných obrubníkov a granulovaných drtí. Zásoby suroviny sa predpokladajú okolo 1,5 mil. m³. Vzhľadom na obrovský plošný zozsah zdevastovanej krajiny a relatívne malé zásoby suroviny, t'ažba smeruje do spodných partií ložiska. Z hľadiska ochrany krajiny sa tým zabránilo zabratiu ďalších plôch lesnej pôdy a jej devastácii. Vo vydobytých priestoroch nebolo dosiaľ prikrčené k žiadnym rekultiváciám.

Výraznejšie zmeny v reliéfe krajiny spôsobuje t'ažba jemnozrnného olivinického čadiča v priestore Čamovce - Belina. Dubývací priestor tvorený nepravidel'ným mnohoúhelníkom devastuje krajinný obraz na ploche cca 5 ha. Lomová stena je dlhá asi 700 m a vysoká 20 m. Čadič sa dobýva v dvoch t'ažobných etážach v nadmorských výškach 440 a 455 m. Ťažba na tomto ložisku patrí z celej Cerovej vrchoviny k najperspektívnejším, nakoľko geologicky prieskum tu overil zásoby odhadujúce sa na 3,5 mil. m³ tejto suroviny. Intenzifikácia t'ažby na uvedenom ložisku sa iste obrazí v ďalších zmenách prírodného prostredia širšieho zázemia tohto t'ažobného priestoru.

Výraznú dominantu v teréne vytvárajú výsyvky, ktoré vznikajú pri odpratávaní skrývky v lome. U vel'kolomov typu Konrádovce alebo Čamovce dosahujú obrovské rozmery. Dochádza tak k značným premenám v teréne a narúsa sa tým prírodný charakter krajiny.

V katastrálnom území obce Bulhary sa rozprestiera ďalší lom založený v čadičovom prúde Malého Bučoňa (317 m). Hrúbka vlastného čadičového prúdu je asi 60 m, šírka 150 m. Ťažbu kvalitného pyroxenicko-olivinického

čadiča však st'ážuje stále viac mohutnejúca nadložná skrývka svahových sutín, tufov, troskovej lávy a pórovitého čadiča, ktorá sa z roka na rok zväcsuje. Výška t'ážobnej steny ostáva konštantná. Narastajú však výsyvky čo do lpošného rozsahu aj kvantity. Neúmerne veľ'ká skrývka vyradila už z prevádzky východnú časť lomu. Ročná t'ážba sa pohybuje okolo 20.000 m³, zásoby sa odhadujú na viac ako 600.000 m³ kvalitnej suroviny.

V súčasnosti sa uvažuje t'ážbu čadiča a andezitu preniesť do ďalších komunikačne dobre prístupných lokalít, kde geologický prieskum overil väčšie zásoby stavebného kameňa (Šiator, Rátka, Veľ'ké Dravce). Do popredia vystupuje nie krajinárske, ale ekonomické hľadisko. Otvorenie a rozšírenie uvedených t'ážobných kapacít si výžiada ďalšie plochy pol'nohospodárskej a lesnej pôdy potrebnej pre túto činnosť.

Po likvidácii je lom v Šiatoroši. Nachádza sa na juhu Cerovej vrchoviny, neďaleko hranice s MĽR, pri železničnej trati Fil'akovo Šalgotarján. Ťažil sa tu amfibolicko-biotiticky andezit pre kamenárske účely. Ide o typický etážový lom založený v andezitovom lakolite. Geologický prieskum tu overil pomerne malé zásoby suroviny (okolo 70.000 m³). Ťažba sa v poslednom období stala nerentabilnou. Lom je mimoriadne citlivo situovaný v konfigurácii terénu. Škodlivo zasahuje do harmónie a estetiky krajiny. Z krajinárskeho hľadiska po jeho likvidácii je bezpodmienečne nutná rekultivácia celého priestoru.

Na úbočí vrchu Šiator (660 m) neďaleko ŠPR Šomoška je novozaložený andezitový lom. Narúša prírodu tejto časti Cerovej vrchoviny. Tým, že je situovaný na úbočí zalesneného Šiatru, výraznejšie devastuje okolité prostredie.

Na narušeny celkového vzhl'adu krajiny s a podiel, a aj väčšie množstvo menších lomov, v ktorých individuálne t'ážia JRD, štátne majetky alebo občania kameň pre vlastnú potrebu (stavby domov a pol'nohospodárskych zariadení). Túto neregulovanú t'ážbu kameňa je potrebné zastaviť.

Obrovský komplex doteraz nerekulitovaných t'ážobných priestorov v Cerovej vrchovine predstavujú opustené čadičové lomy v Mačacej, založené vo vrcholovej časti lávového príkrovu Medvedej výšiny (659 m) v blízkosti štátnej hranice s MĽR. Opustené lomy zaberajú plochu niekoľko desiatok hektárov v lesnatom prostredí. Sú typickým príkladom kapitalistického

spôsobu zneužívania zdrojov krajiny. Ťažba čadiča na uvedených lokalitách bola pre nerentabilnosť zastavená pred druhou svetovou vojnou. Súčasným problémom zostáva devastované plochy zrekultivovať a navrátiť ich späť pre využitie v lesnom hospodárstve.

Ďalšou významnou lokalitou bez akéhokolvek náznaku rekultivácie ostáva opustený čadičový lom na východnej úboci Belianskej skaly (468 m) - dĺžka 500 m, výška steny 20 m. Čadič z tohto lomu sa vyznačuje stĺpovitou a doskovitou odlučnosťou. S opusteným čadičovým kamenolomom sa stretáme aj na vrchu Borkút v komplexe Ragačského chrbta.

S ťažbou stavebného kameňa úzko súvisí ťažba troskovej lávy na ložisku Holý vrch pri Kostolnej Bašte a trasových tufitov v Hodejove. Na ložisku Holý vrch sa priemyselne ťaží od roku 1958 trosková láva pre stavebné účely (výroba tvárnic). Trasové tufity boli v Hodejove ťažené až do šesťdesiatych rokov pre účely cementárne v Ladcoch a Banskej Bystrici na výrobu hydraulických cementov.

K prírodno-technickým systémom ťažobného charakteru patria aj pieskovne. Sú to miesta, kde sa ťaží sypká klastická hornina sedimentárneho pôvodu, ktorá je využívaná v stavebníctve a hutníctve. V Cerovej vrchovine nachádzame tzv. suché pieskovne, ktorých vznik súvisí s morskou sedimentáciou v neogéne (oligocén). Medzi najvýznamnejšie exploatované ložisko lejárskych pieskov v Cerovej vrchovine patrí lokalita Šíd. Rozloha ložiska je asi 1 km². Zásoby sa tu odhadujú na 7 mil. ton. Ťažba sa intenzívne rozvíja. Ďalšie exploatované ložiská pre lejárske a tiež stavebné účely sú známe z Kostolnej Bašty a Blhoviec. Pre miestne účely slúži pieskovňa v doline Bukovinského potoka.

Do kategórie antropogénnych foriem reliéfu montánneho pôvodu patria aj hlinoviská, t.j. miesta, kde sa ťažia zeminy (hliny, íly, sliene) pre účely stavebného a keramického priemyslu. V Cerovej vrchovine do tejto kategórie môžeme zaradiť malé stenové hlinoviská slúžiace pre účely fil'akovskej tehelne. Rozsahom a zásobami suroviny oveľa väčšie ložisko predstavuje morfológicky zložitejšie, kombinované jamovo-stenové hlinovisko v Hajnáčke. Tvoria ho oligocénne íly morského pôvodu. Zásoby sa odhadujú na 2,5 mil. m³. Hlinovisko je situované na návrší tvoriacom rozvodie medzi Gortvou a Šurickým potokom. Človek ťažbou ílov pre stavebné účely vytvoril v morfológii terénu výraznú depresiu, ktorá

rušivo zasahuje do celkového vzhľadu okolitej krajiny.

Zásahy do prírodného prostredia spôsobené ťažbou piesku a tehliarskej hlíny su oproti ťažbe kameňa plošne zanedbateľné. No aj tieto drobné devastácie reliéfu prispievajú k celkovej degradácii hodnôt prírodného prostredia.

K výrazným zmenám v reliéfe Cerovej vrchoviny došlo haldovaním hľušiny vo forme banských odvalov v dôsledku ťažby hnedého uhľia v priestore Čakanovce - Lipovany.

Čakanovské ložisko, ktoré predstavuje malú samostatnú eliptickú panvičku (neogén - burdigal) bolo využívané od r. 1940 ťažba pre vyčerpanosť uhol'ných zásob bola ukončená v r. 1948. Ešte dnes nájdeme v doline nad obcou mohutné svahové odvaly hľušiny po ťažbe uhľia, ktoré postupne zarastajú vegetáciou s splývajú s okolitým prírodným prostredím.

So Ťalgotarjanskou uhol'nou panvou je spojený výskyt uhľia pri tomhány puste na maďarsko-slovenskej hranici v širšom zázemí Lipoviec. Uhlie tu bolo ťažené od r. 1910 do r. 1926. Ako pozostatok po uvedenej ťažbe nájdeme v teréne zavalené ústia troch štôlní a menšie, dnes už od prírodných foriem reliéfu ťažko rozoznatel'né odvaly. Štolne patria k záporným (konkávnym) formám antropogénneho reliéfu montánneho pôvodu.

Regulačno-technické systémy v kultúrnej krajine Cerovej vrchoviny boli vybudované za účelom akumulácie vôd, regulovania prietokov vodných tokov a odvodňovania zamokrených oblastí.

Za účelom zníženia rýchlosti odtoku a zadržania väčšieho množstva vody, bolo v Cerovej vrchovine vybudovaných niekoľko retenčných nádrží (Veľ'ké Dravce, Ratka, Teplá dolina pri Chráci, Hostice, Kuríneć). Vodná nádrž vo Veľ'kých Dravciach, vybudovaná na potoku Ťtiavnica (plocha 0,24 km², objem 377 000 m³) a v Ratke na rovnomennom potoku (plocha 0,01 km², objem 17 000 m³) slúžia ako vodné zdroje pre závlahy. Niektoré z týchto retenčných nádrží (Ratka) majú charakter klauzúr. Sú to umelým spôsobom zahatané zvodnené uzávery dolín alebo povrchových depresíí. Zabraňujú povodňovym prívalom a regulujú prietok vodného toku. Sú kladným prvkom v prírodnom prostredí Cerovej vrchoviny. Niektoré z nich majú funkciu rekreačnú (Kuríneć).

Za účelom zmierňovania spádu a spomalenia odtoku na horských

bystrinách sa v Cerovej vrchovine vytvoril stupňovitý súbor malých umelých vodopádov (hradenie bystrín). Na ich strednom a dolnom toku boli v korytách vodných tokov postavené nepohyblivé, pevné "hate", ktoré vzdúvajú hladinu vody proti prúdu o niekoľko sto metrov. Hydrotecnické zariadenia tohto typu boli vybudované na Beline, Sucheji a ďalších vodných tokoch.

Vo vodnej bilancii krajiny sa nepriaznivo odrazila tzv. geometrizácia vodných tokov. Ich umelou kanalizáciou sa urýchl'uje odtok vody z daného územia. Skanalizovanie vodných tokov viedlo k likvidácii prírodných brehových porastov. Tento negatívny zásah človeka sa obzvlášť nepriaznivo odrazil v celkovom vzhľade krajiny. Regulácia sa uskutočnila na všetkých vodných tokoch v Cerovej vrchovine - na Gortve, Beline, Sucheji, Šurickom Dechtárskom a Mučínskom potoku.

Ďalším negatívnym zásahom do prírodného prostredia Cerovej vrchoviny je odvodňovanie močarísk a zamokrených lúk (odvedenie prebytočnej vody a zníženie spodnej vody na potrebnú úroveň). Pod pojmom meliorácia rozumieme komplex technických zásahov realizovaných za účelom zlepšenia kvality pôdy po stránke hydrologickej, pedologickej a biologicko-chemickej. Každý melioračný zásah musí byť však uskutočnený na základe komplexného prístupu ku krajine. Pri rešpektovaní tejto požiadavky by nemohlo dôjsť k jednostranne šápanej akcii, za ktorú môžeme označiť kanálovú reguláciu dubnianskych močiárov. Touto akciou sú ohrozené močiarne biotopy celej oblasti a silne narušený vzácny prírodný výtvar bifurkácia (Gortva - Mačací potok).

Agrárno-prírodno-technické systémy vybuvoval človek z toho dôvodu, aby mohol plne realizovať, svoje hospodárske zámery aj na miestach s veľkou reliéfovou energiou.

Po stáročia sa človek v Cerovej vrchovine bránil proti erózii výstavbou agrárnych terás melého rozsahu (väčšinou trávnaté), ktoré spomal'ovali odtok vody a zabraňovali vymiel'aniu a tým aj degradácii pôdy. Na mnohých miestach v Cerovej vrchovine za účelom pestovania vinnej révy človek buovoval terasy z nespevneného kameňa. Sú to terasy menšieho rozsahu, typické najmä pre záhrady a vlnice domov situovaných v svahovitom teréne (záhonové terasy).

Socializácia pol'nohospodárstva priniesla aj v Cerovej vrchovine zmeny nielen v socio-ekonomickej základni, ale aj vo zvýšenej aktivite a výraznejšom posobení človeka na prírodné prostredie. Socialisticky spôsob pol'nohospodárskej činnosti umožnil realizovať rozsiahle terénne úpravy v svahovitom eróziou silne ohrozenom území v priestore tahnúcom sa po pravej strane Čamovského potoka medzi Ladislavovým vrchom (303 m) a dolinou Gortvy (medzi Čamovcami a železničnou stanicou Hajnáčka). V tomto priestore v sedemdesiatych rokoch na ploche asi 5 km² vybuďovalo JRD Šurice systém agrárnych terás pre vinársku a ovocinársku veľ'kovýrobu.; Sústavným obrádaním a všestranným ošetrovaním pôdy človek tak zabraňuje výraznejšej erózii a zároveň efektívne využíva priestory do tej doby zväčša ladom ležiacej pôdy.

S podobným, avšak plošne omnoho menším zásahom agrárneho pôvodu do prírodného prostredia tejto oblasti, sa stretneme na protil'ahlom sahu medzi Šuricami a železničnou stanicou Hajnáčka. Aj tu JRD Šurice vytvorilo umelú terasovú základňu pre svoju ovocinársku veľ'kovýrobu.

S pol'nohospodárskou činnosťou v tejto oblasti však súvisí aj rad negatívnych zásahov do prírodného prostredia. Stínaním lesov boli v minulosti za účelom rozšírenia plôch pol'nohospodárskej pôdy odlesnené dve tretiny územia Cerovej vrchoviny. Boli odlesnené aj také priestory, ktoré vzhľadom na svoju svahovitosť a vysoký stupeň reliéfovej energie, by mali byť delimitované ako plochy určené na zalesnenie.

Odlesňovanie terénu, entezívne obrábanie svahovitých terénov, pastierska činnosť človeka, to všetko urýchl'uje priebeh plošnej a výmol'ovej erózie a vedie na mnohých miestach k vzniku zosuvov. Spätne sa to odráža v pol'nohospodárskej činnosti, ale aj v iných aktivitách človeka (vodnom hospodárstve, doprave). K výrazne postihnutým územiám v rámci Cerovej vrchoviny patrí západný okraj Tachtskej kotliny a širšie Ragača.

Medzi ďalšie negatívne javy v prírodnom prostredí Cerovej vrchoviny patrí úbitok pol'nohospodárskej, najmä ornej pôdy výstavbou sídiel, zväčšovaním a zriaďovaním riadených skládok, rekonštrukciou dopravnej siete a zakladaním nových lomov. Pol'nohospodársky obrádaný terén v Cerovej vrchovine s nevýraznými povrchovými zmenami môžeme označiť ako semiantropogénny (Zapletal 1966). Morfológicky výrazne premodelovaná

oblast' medzi Čamovcami a Hajnáčkou systémom agrárnych terás patry do kategórie antropogénnej agrárnej krajiny.

Lesné hospodárstvo sa bránilo a bráni záujmom inej ľudskej činnosti na úkor lesných plôch (pol'nohospodárstvo, priemysel, doprava, výstavba sídiel a rekreačných zariadení). Plocha lesov sa až do šesťdesiatych rokov zmenšovala. V súčasnosti je rozsah lesnej pokrývky stabilizovaný. Zmenšovanie lesných plôch sa však nepriaznivo odzrkadlilo aj vo vodnom hospodárstve. Značne sa tým znížila retenčná schopnosť lesa, zmenšila sa prietokovosť vodných tokov v Cerovej vrchovine. Celá oblasť je z vodohospodárskeho hľadiska deficitná. Tento stav prinútil človeka ka výstavbe už spomínaných retenčných nádrží. Perspektívne sa lesná plocha o niečo rozšíri zalesnením strmých svahov a eróziou ohrozených pasienkov.

Činnosť človeka v Cerovej vrchovine sa okrem koristníckej ťažby a odlesnenia značných plôch v minulosti prejavila aj čiastočnou zmenou drevinnej skladby. Do pôvodného vegetačného krytu boli intrudované nepôvodné dreviny - smrek a borovica. V sídlach, popri komunikáciách a regulovaných vodných tokoch je umele vysadený topol' a jarabina vtáčia. Viac ako žiadúce plochy v lesnom fonde zaberá agát biely.

Negatívne zásahy do prírodného prostredia spôsobuje aj mechanizovaná ťažba dreva na strmých terénoch. Vytvára priaznivé podmienky pre urýchlenú eróziu.

K zmenám v prírodnom prostredí Cerovej vrchoviny pristupujú aj urbanné depónie (Fil'akovo - Radzovce), ktoré miestami síce zarovnávajú konkávne formy reliéfu, ale škodia celkovému vzhl'adu krajiny.

Vlastná priemyselná činnosť (Fil'akovo, Hajnáčka) sa negatívne prejavuje v prírodnom prostredí predovšetkým znečistením ovzdušia a vodných tokov Belina a Gortva.

Značné zmeny v prírodnom prostredí Cerovej vrchoviny spôsobil človek výstavbou komunikačných zariadení. Pri ich výstavbe v členitom teréne premiestnil veľké množstvo materiálu a tak vytvoril rad antropogénnych foriem reliéfu konvexných aj konkávných, komunikačného charakteru (železnice, hradske). S týmito formami antropogénneho reliéfu pravdepodobne budú zviazané aj v budúcnosti zmeny v prírodnom prostredí Cerovej vrchoviny, spôsobené rekonštrukciou a modernizáciou dopravnej siete.

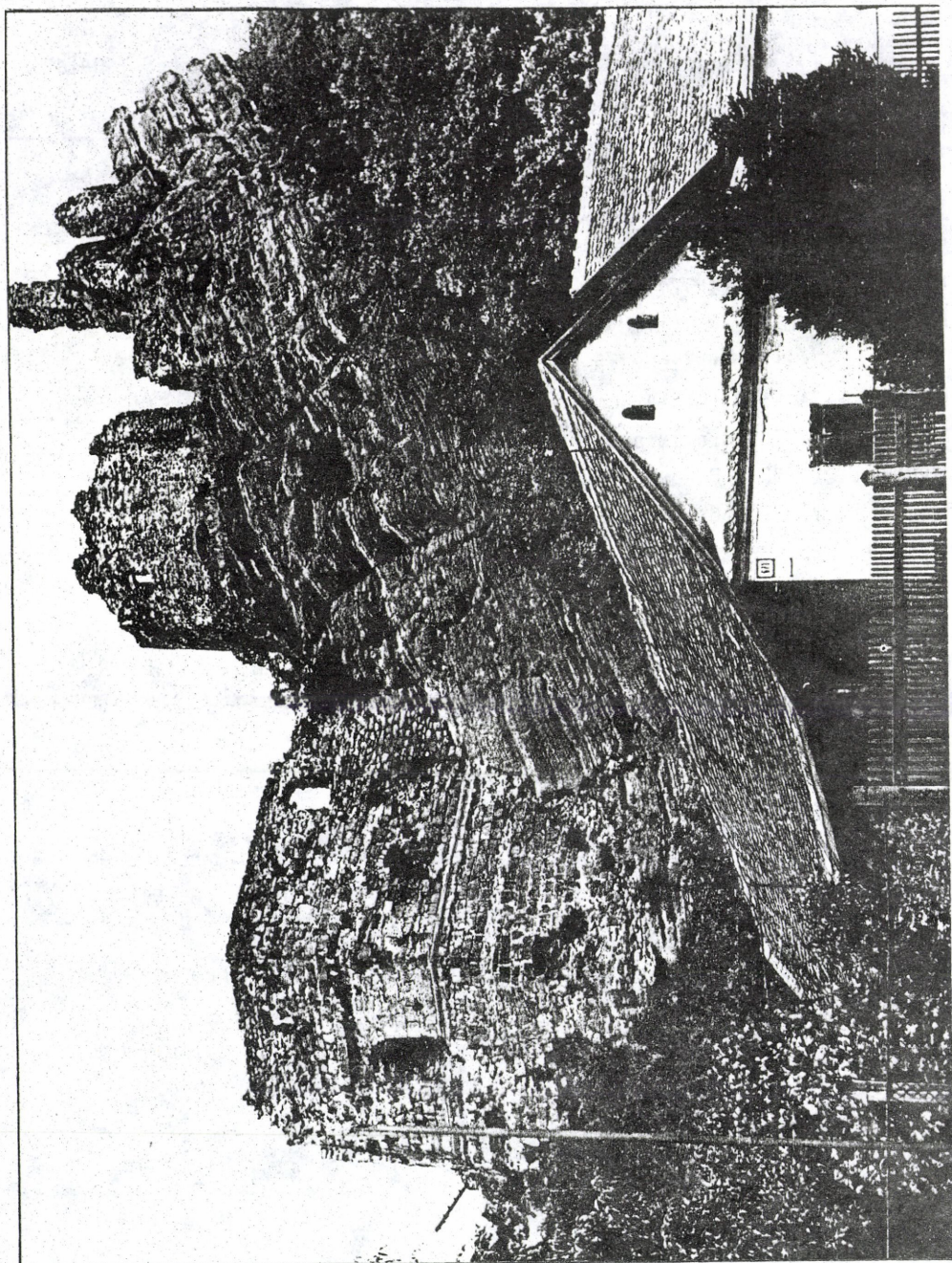
Cestovny ruch, ktorý je v tejto oblasti v začiatočnom štádiu, sa doteraz ako negatívny činiteľ neprejavil.

Cerová vrchovina napriek uvedeným zásahom človeka je typom vyváženej kultúrnej krajiny s menej narušeným prírodným prostredím, ale so stále viac narastajúcim antropogénnym tlakom na jej prírodný potenciál.

LITERATÚRA

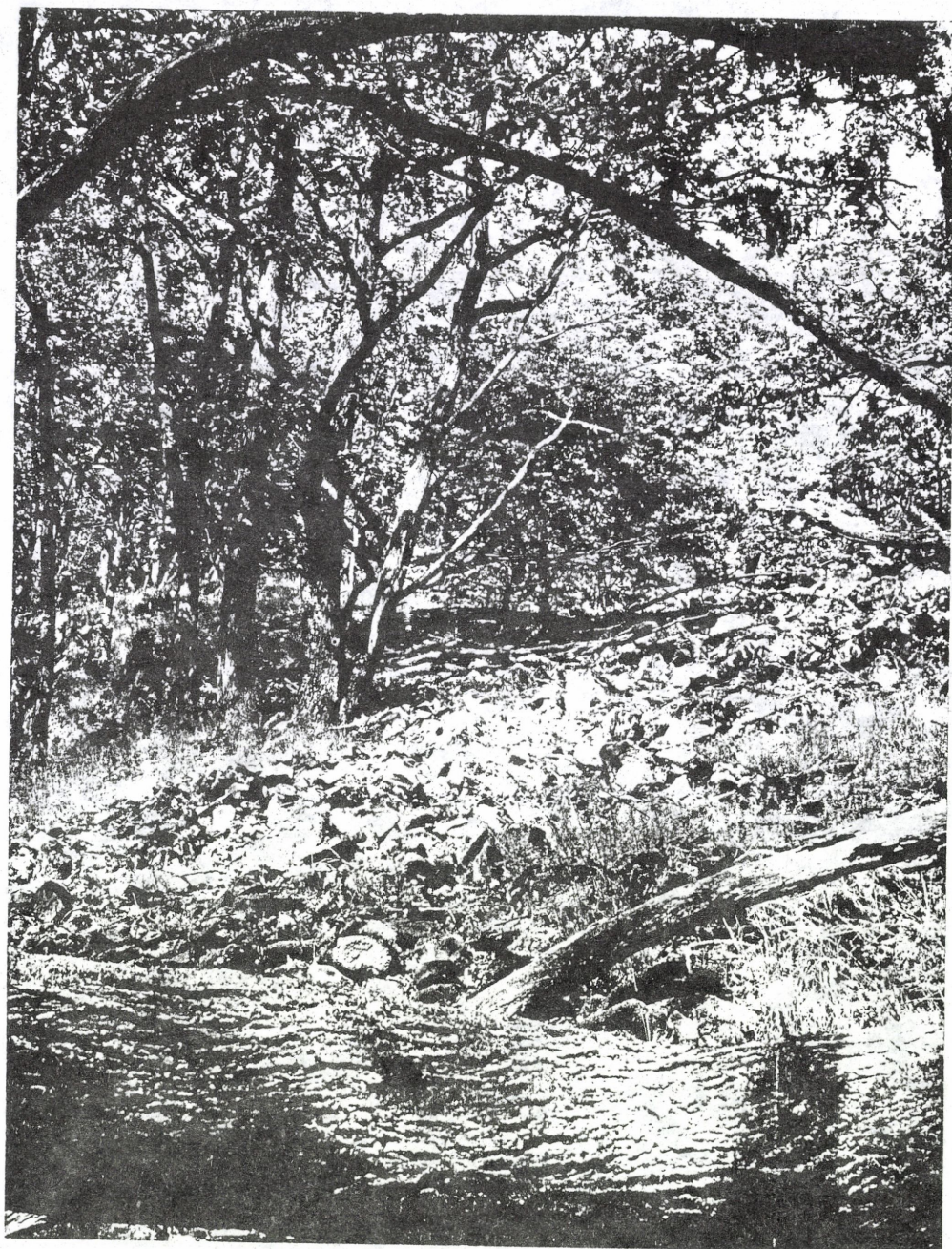
- BOLFÍK J. (1971): Príroda, história, pamiatky okresu Rimavská Sobota. Osveta Martin.
- DEMEK J. (1981): Vztahy prírody a techniky v krajine. Životné prostredie XV/5, str. 229-232. Bratislava.
- FEJFAR O. (1957): Nové paleontologické nálezy na lokalite Hajnáčka pri Fil'akove na južnom Slovensku. Časopis pro mineralogii a geologii č.1, str. 72-73. ČSAV Praha.
- FEJFAR O. - STÁRKA V. (1960): Do slovenské oblasti pravekých sopek. Lidé a Země r. IX., č. 4. Praha.
- FUSÁN O. a kol. (1962): Vysvetlivky k prehľadnej geologickej mape ČSSR 1:200 000, M-34-XXXIII Rimavská Sobota, Bratislava.
- GALVÁNEK J. - JANÁČIK P. - MATÚREK J. (1976): Prírodné výtvyry a zaujímavosti Stredoslovenského kraja. B. Bystrica.
- GARTNER O. (1928): Korlátské čedičové lomy. In: Kámen r. IX. č.1, str. 1-10, Praha
- GARTNER O. (1932): Československé čediče a jejich technický význam. In: Kámen c. 1, str. 1-2, Praha.
- HAVRLANT M. - BUZEK L. (1958): Náuka o krajine a péče o životné prostredí. SPN Praha.
- JUGOVICS L. (1934): Beitrag zum Kenntnis des bazaltvorkommen aus der Umgebung von Somoskő und Rónabánya (Ungarn), Budapest.
- JUGOVICS L. (1944): Beitrag zum Kenntnis der Oberungarischen Basalte un Basaltstufe, Budapest.
- KAROLUSOVÁ E. (1959): V čedičovom pyroklastiku pri obci Šurice. In: Geologické práce, zošit 54, str. 145-189. SAV Bratislava.
- KLINDA J. (1976): Štátna prírodná rezervácia Šomoška. In: Pamiatky a príroda č.3, str. 13-16, Obzor Bratislava.
- KLINDA J. (1980): Cerová vrchovina z hľadiska ochrany prírody. In: Ochrana prírody r. 17, str. 195-211. Obzor Bratislava.
- KOLEKTÍV (1977): Encyklopédia Slovenska I. zväzok A-D. Veda Bratislava.
- KRIŠKA R. (1973): Chránené a na ochranu navrhované územia v okrese

- Rimavská Sobota. Vlastivedné štúdie Gemera č. 2, str. 160-167.
Martin.
- KUNSKÝ J. (1968): Fyzický zemepis Československa. SPN Praha.
- LUKNIŠ M. (1954): Všeobecná geomorfológia I. Učebné texty. Bratislava.
- LUKNIŠ M. - PLESNÍK P. (1962): Níziny, kotliny, pohoria Slovenska.
SPN Bratislava.
- LUKNIŠ M. a kol. (1972): Slovensko 2. - Príroda. Obzov Bratislava.
- MAZÚR E. - LUKNIŠ M. (1978): Regionálne geomorfologické členenie SSR.
In: Geografický časopis č.2.
- MIHÁLIK Š. a kol. (1971): Chránené územia a prírodné výtvyry Slovenska.
SUPSOP Bratislava.
- MOLNÁR Z. (1958): Pahorkatiny a hory v našom okrese. OPS Fil'akovo.
- PILOUS V. (1982): Pseudokrasové dutiny v neovulkanitoch južného
Slovenska. In: Československý kras 32, str. 73-84. ČSAV. Praha.
- RUBÍN J. (1966): Masif Central - uzel evropských pohorí. In: Lidé a Země
r. XV, str. 454-464. Academia Praha.
- SCHWARZ R. (1937): Příspěvek ku geologii Fil'akova. Věstník ÚJB ČSR,
Praha.
- SLÁVIK J. a kol. (1967): Nerastné suroviny Slovenska. SVTL Bratislava.
- STÁRKA J. (1956): Kraj pravěkých sopek. In: Krásy Slovenska č. 10, str.
367-379. Martin.
- STÁRKA V. (1968): Pseudokrasové sluje v čedičovém příkrovu Pohanského
vrchu u Hajnáčky. In: Československý kras 18, č. 8, 81-86,
ČSAV Praha.
- ŠUF J. (1952): Geologie uhelných ložisek. Přírodovědecké vydava-
telství Praha.
- VASS D. (1958): Geologická stavba terciéru východne od Ipl'a medzi
obcami Šurice a Tachty. Rukopis. Archív GÚDŠ AP 3044.
Bratislava.
- ŽEBERA K. (1958): Československo v trarší době kamenné. ČSAV Praha.
Atlas SSR (1980): SAV Bratislava.
- Dokumentačný materiál KS SUPSOP Banská Bystrica.

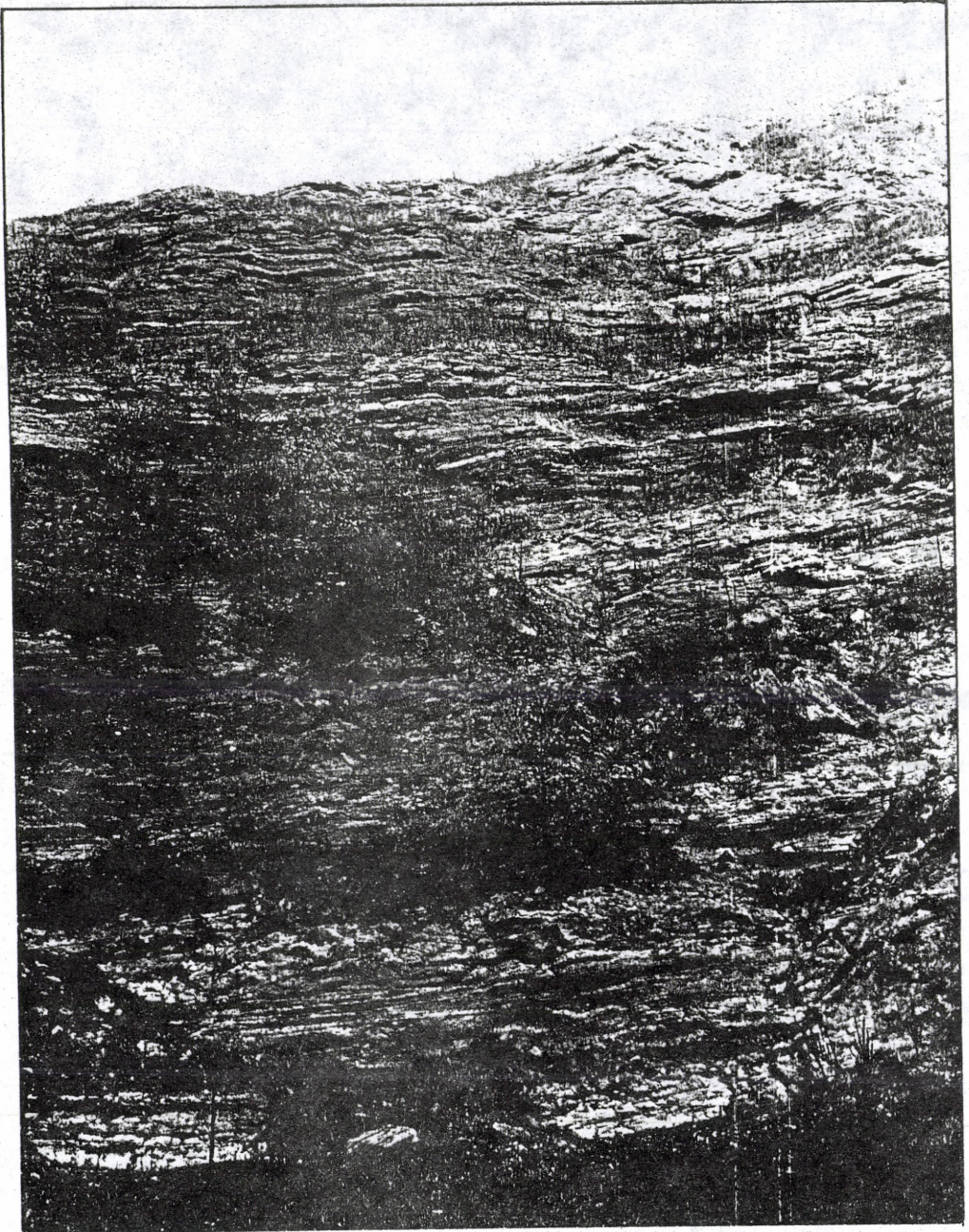
Obr.č.1 Ostrovný Fil'akovský hradný vrch (242 m) na nive Beliny.

Foto: J.Mazúrek

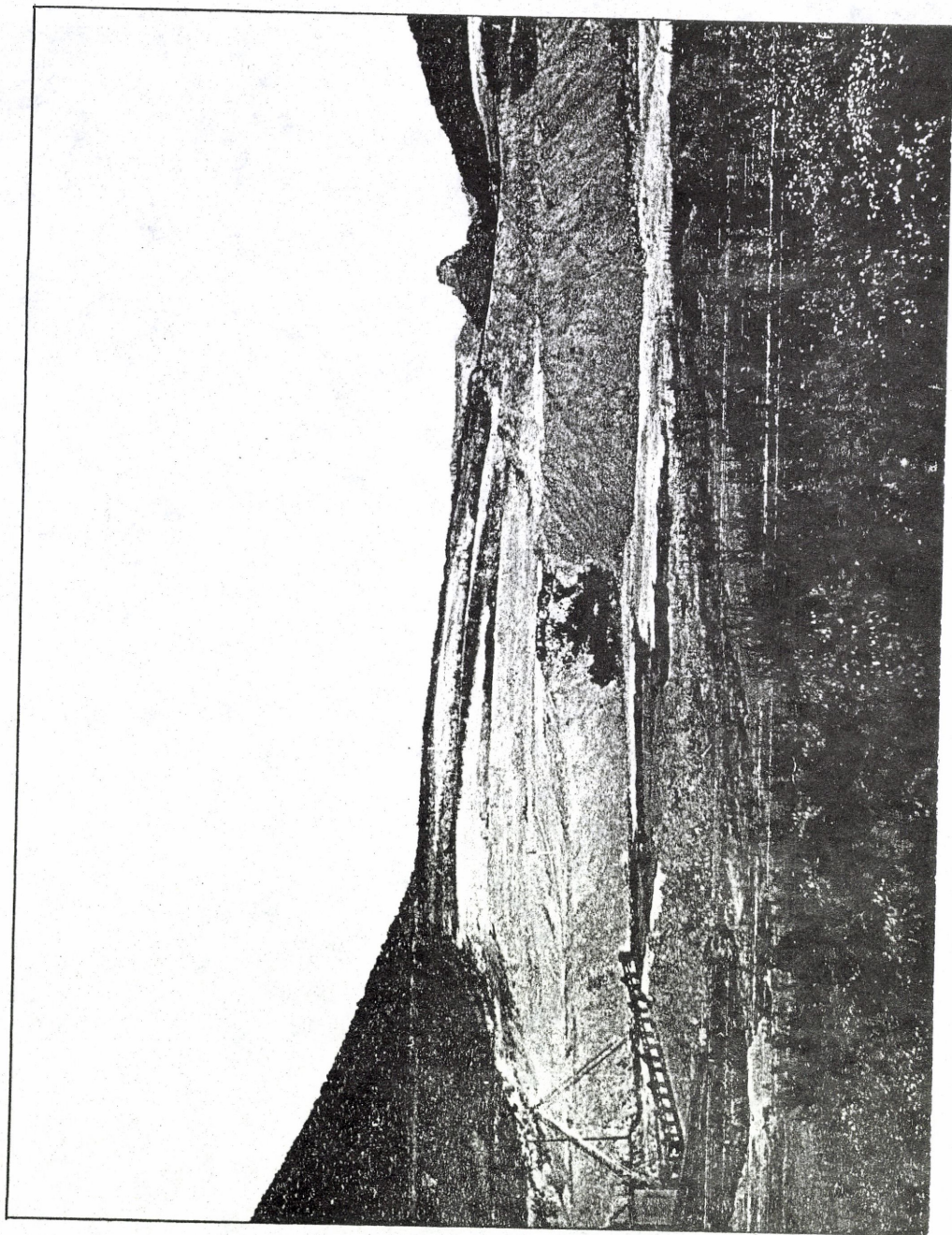
Obr.č.2 Dubové porasty v Cerovej vrchovinel.

Foto: J.Mazúrek

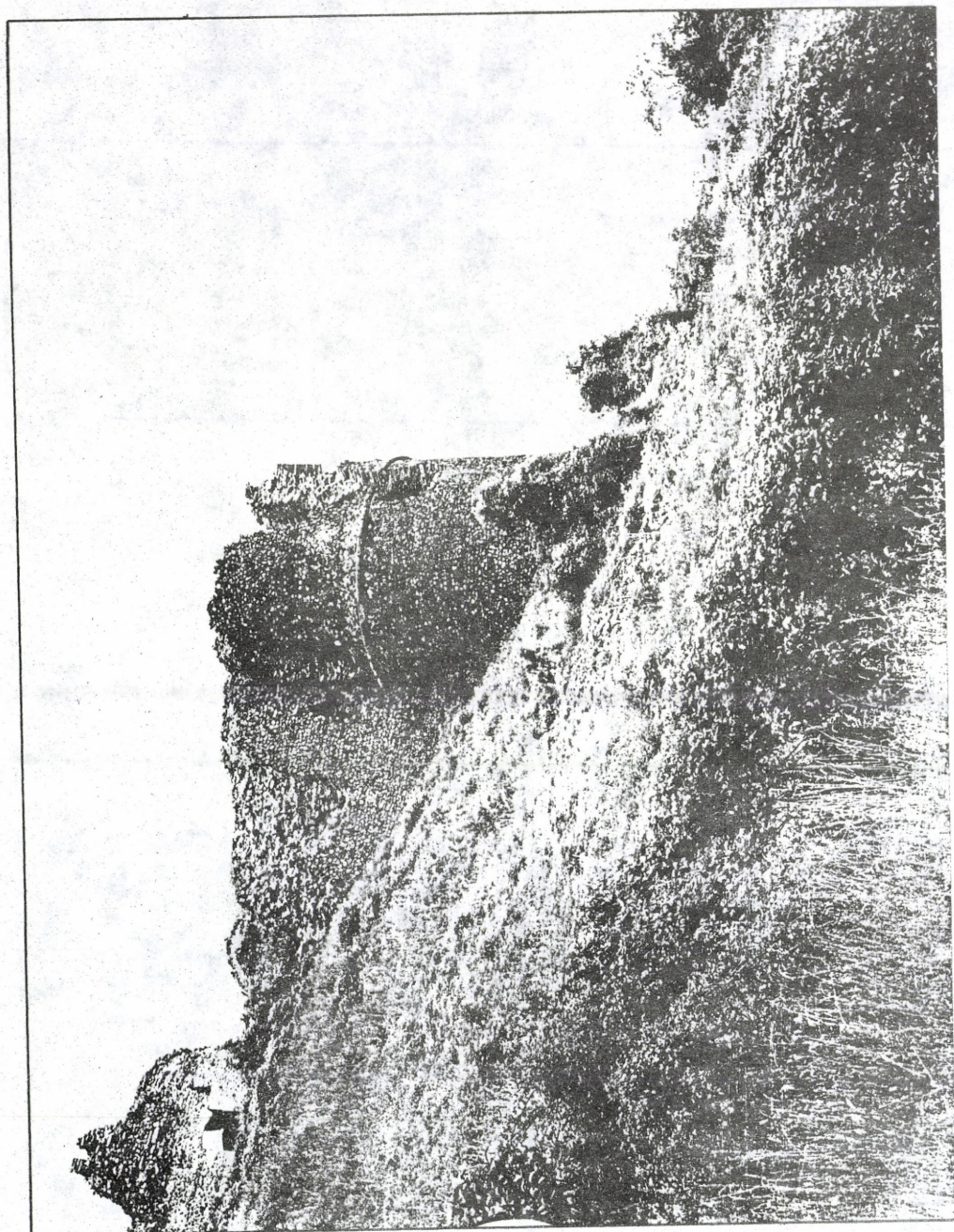
Obr.č.3 Opustený lom po t'ažbe trasových tufitov v Hodejove.

Foto: J.Mazúrek

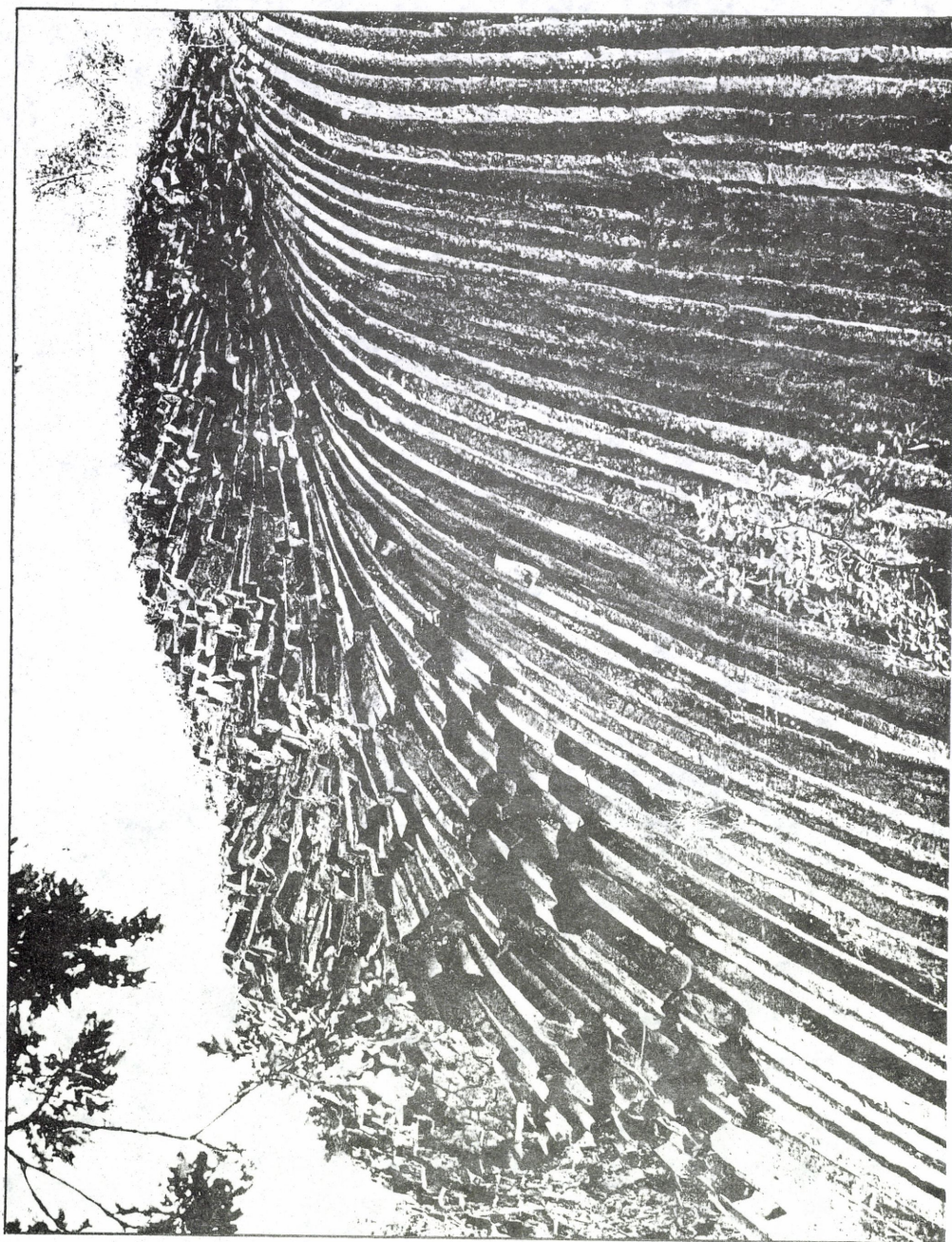
Obr.č.4 Ťažba tehliarskych hlín v Hajnáčke. V pozadí Hajnáčsky hradný vrch.

Foto: J.Mazúrek

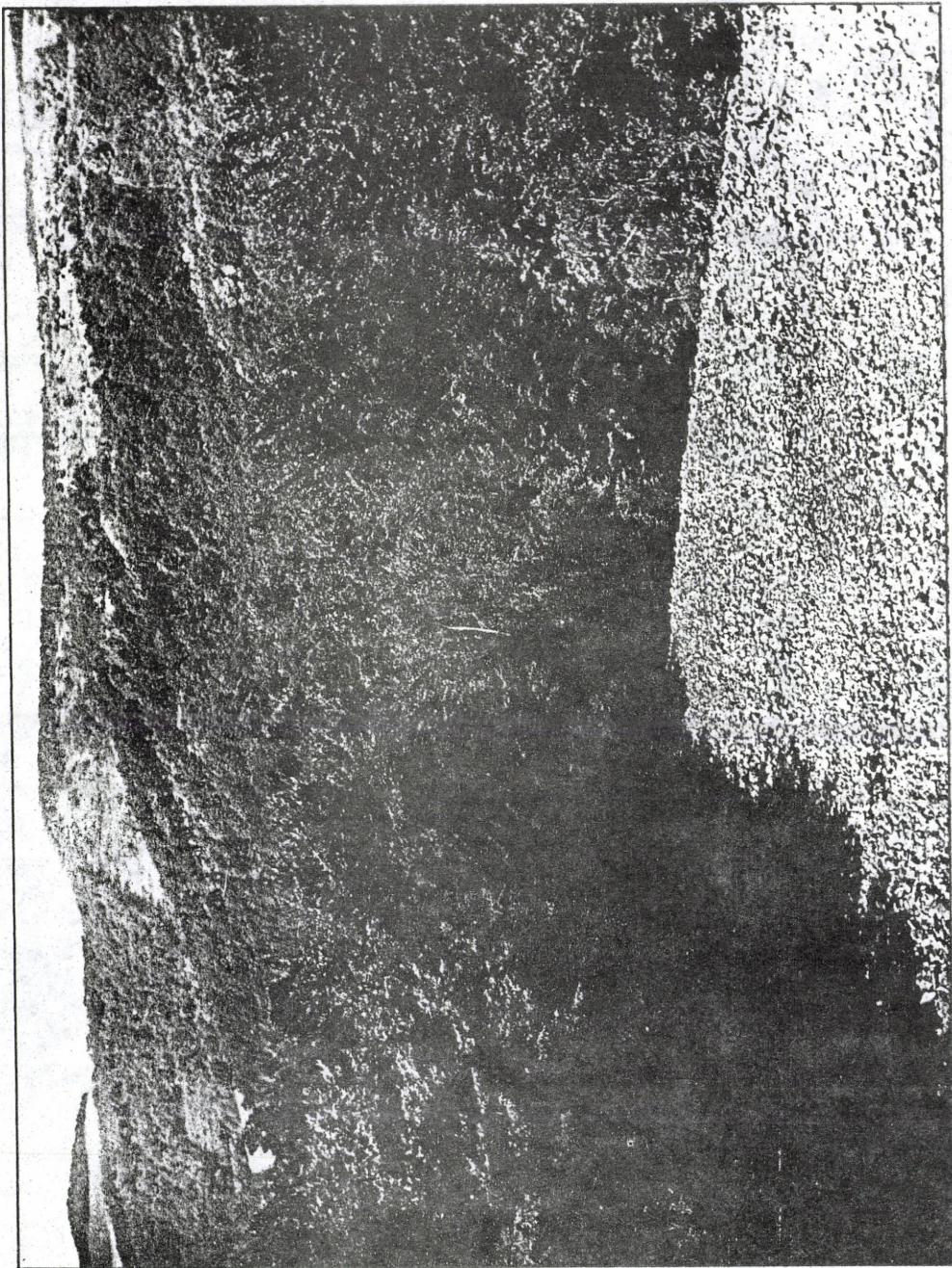
Obr.č.5 Čadičovy vrch Šomoška so zrúcaninami stredovekého hradu.

Foto: J.Mazúrek

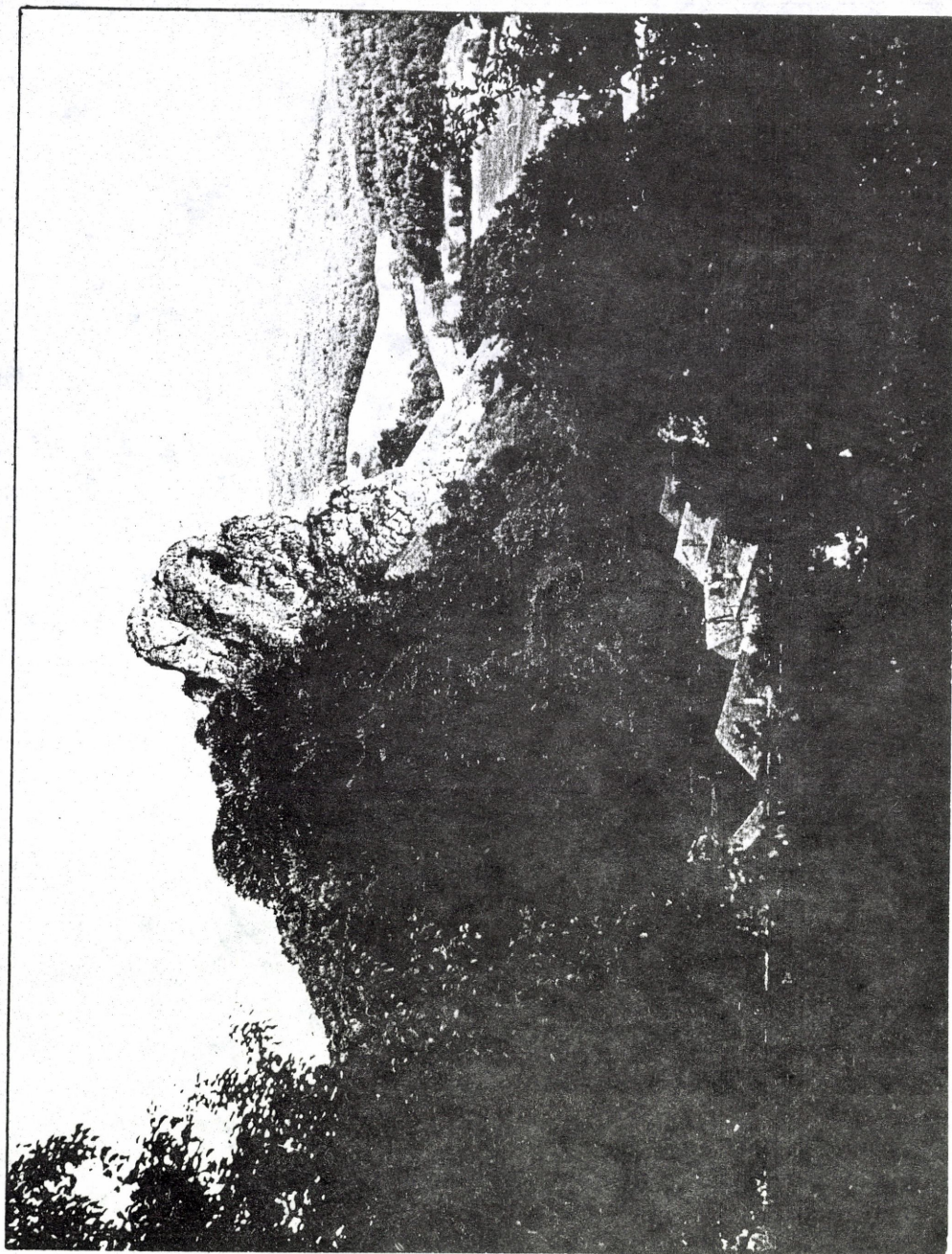
Obr.č.6 ŠPR Šomoška - Čadičový "Kamenný vodopád"

Foto: J.Mazúrek

Obr.č.7 ŠPR Šomoška - v popředí čadičové kamenné more, v pozadí čadičový chrbát Monice.

Foto: J.Mazúrek

Obr.č.8 Chránený prírodný výtvar Soví hrad pri Šuriciach.

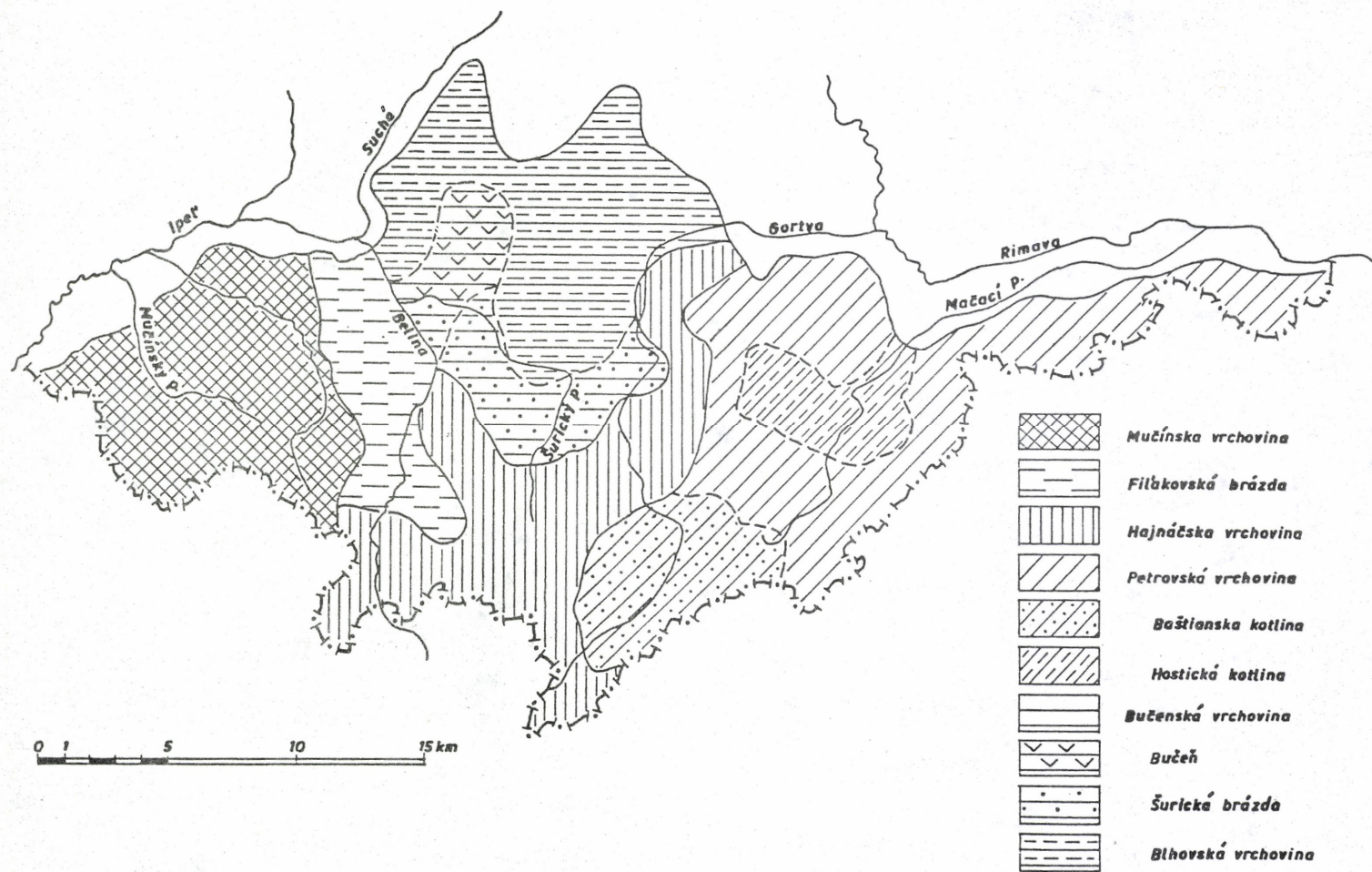
Foto: J.Mazúrek

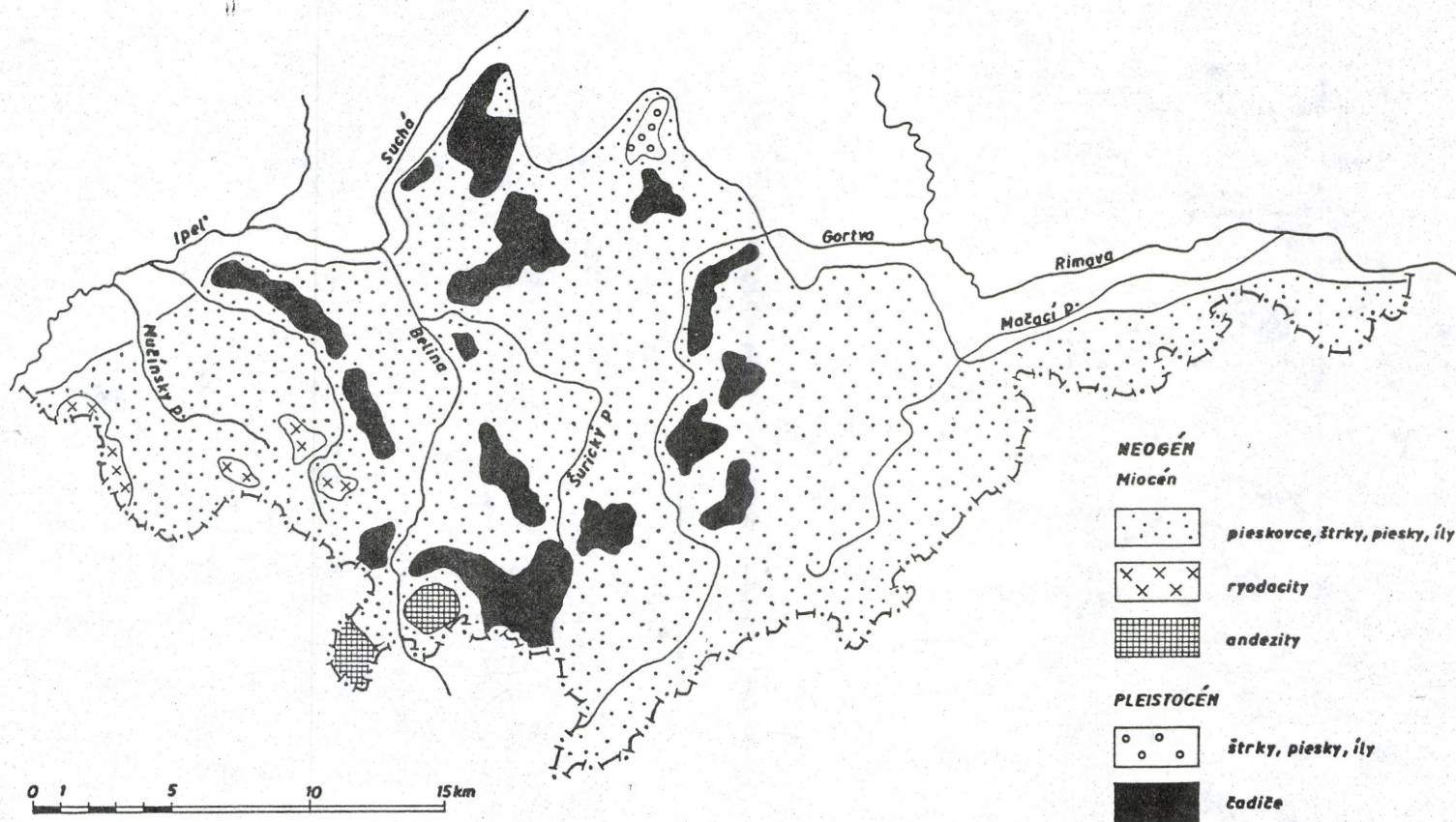
Obr.č.9 Chránená prírodná pamiatka Hajnáčka - hradný vrč.

Foto: J.Mazúrek

ČLENENIE CEROVEJ VRCHOVINY (podľa atlasu SSR)

GEOLOGICKÁ MAPA CEROVEJ VRCHOVINY (upravené podľa L. Jugovicsa)

NEOGEN

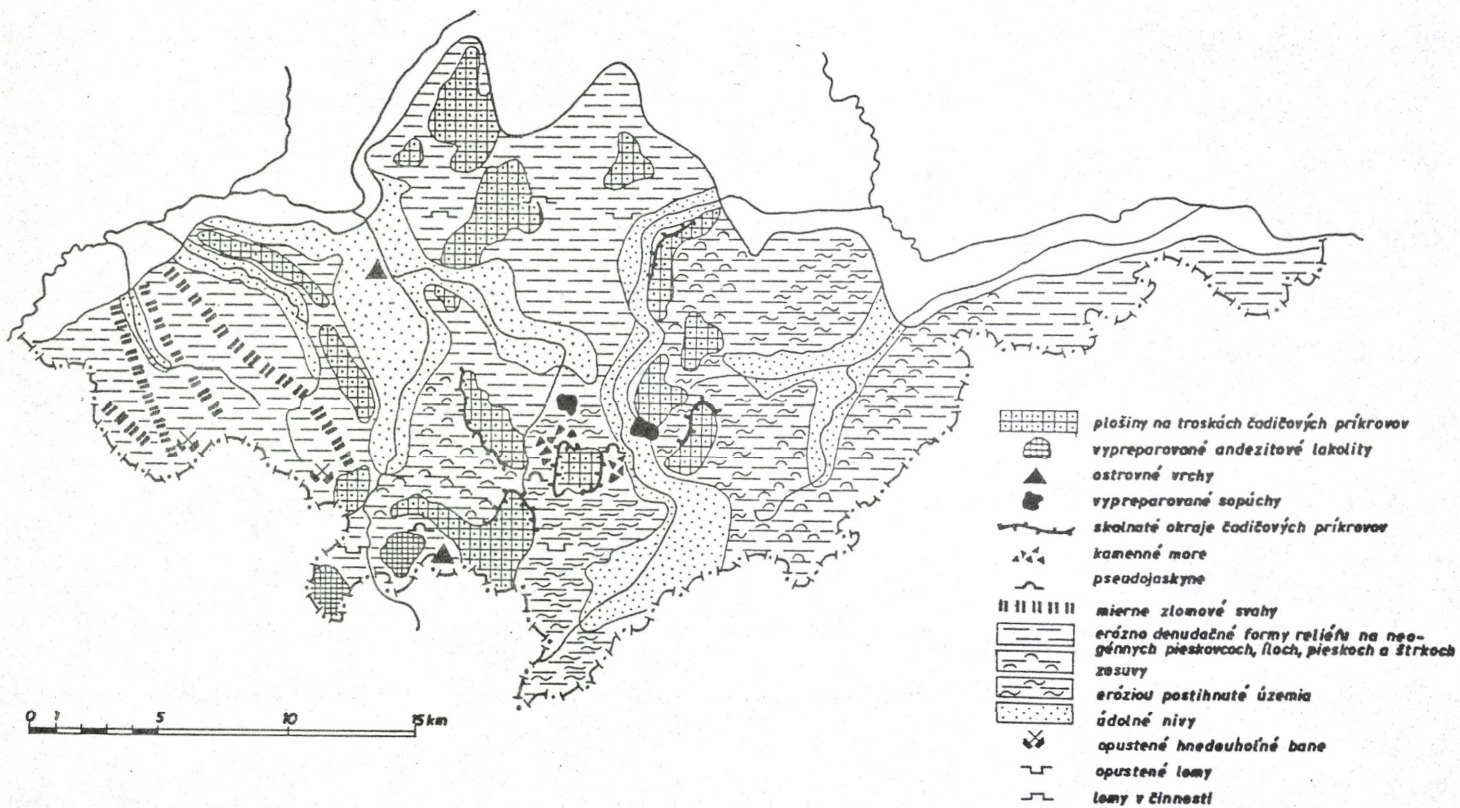
Miocén

- pieskovce, štrky, piesky, íly
- ryodacity
- andezity

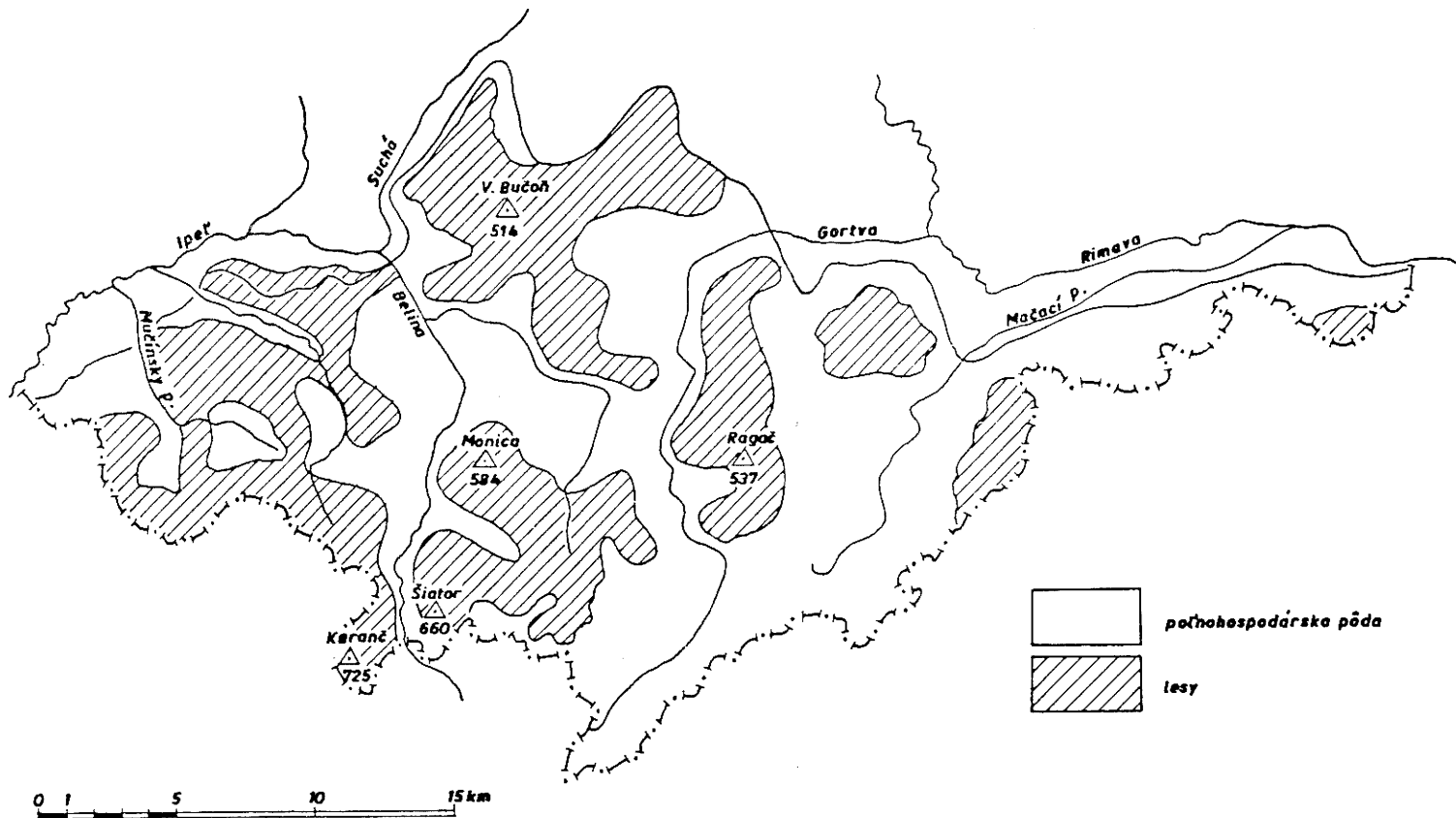
PLEISTOCÉN

- štrky, piesky, íly
- tadiže

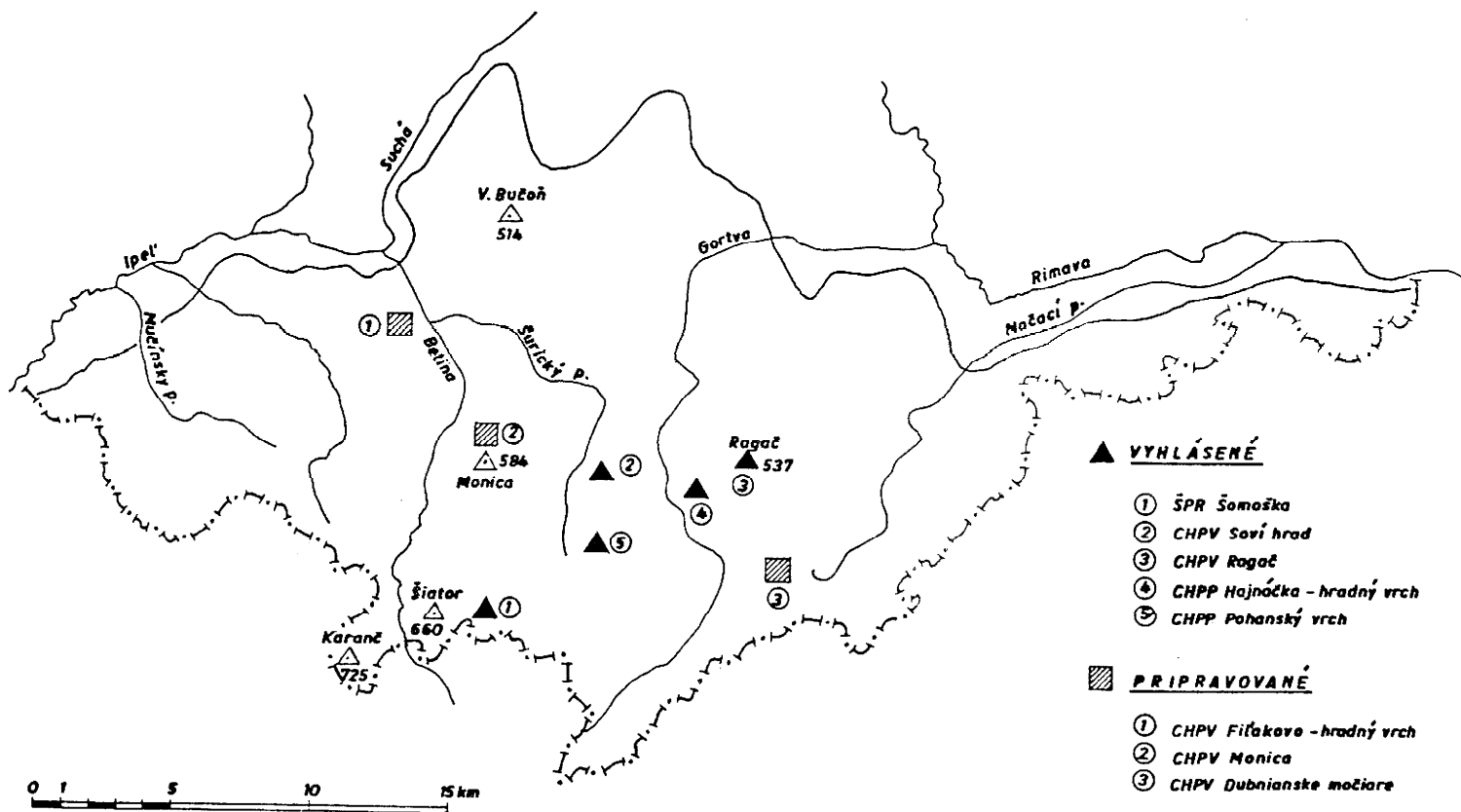
GEMORFOLOGICKÁ MAPA GEROVEJ VRCHOVINY

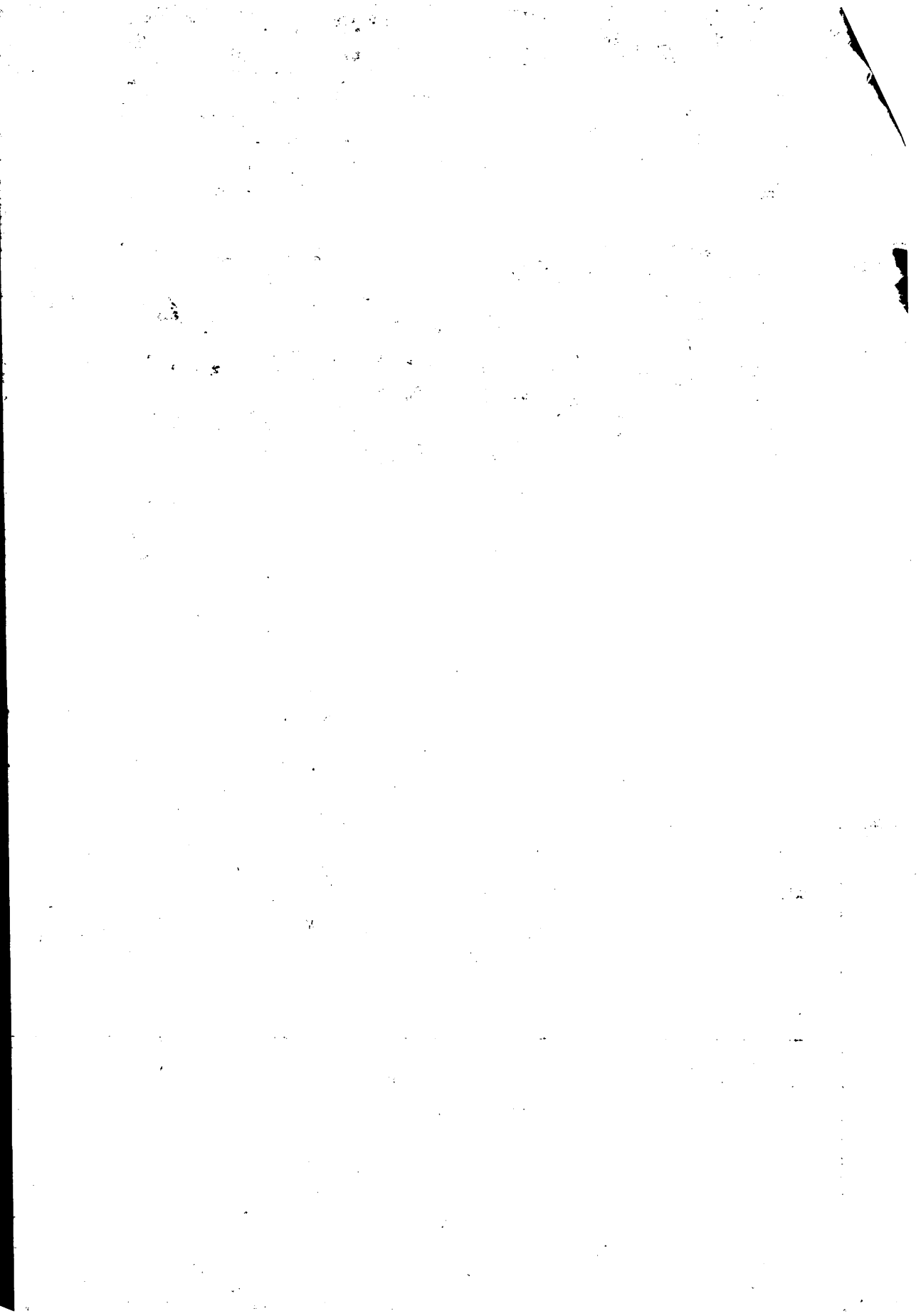

ZALESNENOSŤ ÚZEMIA CEROVEJ VRCHOVINY

GHRÁNENÉ ÚZEMIA V CEROVEJ VRCHOVINE

RONCZ BÉLA

EGER IDŐJÁRÁSA 1985-BEN

Abstract: The author of this study has analysed the weather conditions of 1985 in the frames of town climate research made since 1983. He has pointed out that the weather of each year during the period of those three years had significant anomalies and deviated from the average throughout many years. The year of 1983 was exceedingly dry with a hot summer. The year of 1984 was changeable but cool 1985 produced the fifth lowest annual mean temperature. The winter of that year was hard, extremely dry. Summer was cool. Sunshine did not reach the mean. The number of cloudy days was 25 % above the mean. The lack of precipitation was above the mean. We had seven dry months that year. We lacked 11 % of precipitation. The separately intensity and distribution of precipitation was formed unfavorably. It had a bad influence upon agriculture. Grapes brought the lowest average yield in the latest period. This can be attributed to the hard winters and the cool beginning of summer at blooming. At the same time the great number of dunny autumn days affected its quality favourably.

Eger az Alföld és az Északi-középhegység közötti átmeneti klímaterületen található. Maga a város egy 12 km hosszú -- 30-50 méter szintkülönbségű -- szűk völgyben helyezkedik el. Fekvése, valamint a Bükk közelsége következtében jellegzetes, a legközelebbi meteorológiai főállomások (Kékestető, Miskolc) körzetétől eltérő időjárás jellemzi.

Az 1983. január 1-én Földrajzi Tanszékünk szervezésében beindított városklíma kutatások az előzőekben elmondott sajátos mikro-, illetve mezoklimatikus viszonyokra igyekeznek fényt deríteni. A konkrét városkli-

matológiai kutatások megállapításain túl indokoltnak tartjuk a város időjárás viszonyainak évenkénti tömör jellemzését, mivel Eger hazánk egyik történelmi borvidékének központja, jelentős a gyümölcsstermesztése is. Napjainkban egyre jobban fellendül idegenforgalma, üdülő- és gyógyfürdő bázissá történő fejlődése jellemzi. Eger kulturtörténetéhez tartozik, hogy egyike hazánk azon városainak, ahol a meteorológiai mérések, megfigyelések a legkorábban megindultak. Így ma már tölt mint 110 évi éghajlati észlelés adatai állnak rendelkezésünkre.

Az 1983 óta végzett városklimatológiai kutatások megfigyelései alapján elmondhatjuk, hogy Egerben az elmúlt három esztendő időjárása jelentősen különbözött egymástól, s lényegesen eltér a sokévi átlagtól. 1983 rendkívül száraz, meleg nyarú, az 1984-es év változékony, de hűvös, az átlag alatti hőmérséklettel. 1985 viszont az évszázad ötödik legalacsonyabb évi középhőmérsékletét produkálta. Ezekután nézzük részletesebben éghajlati elemenként az 1985-ös esztendőt.

NAPSÜTÉS, FELHŐZET

Napsütéses órák összege alapján Eger és környéke hazánk viszonylag mostohább napfényellátottságú területeihez tartozik. Ez főként a téli félévre vonatkozik, amikor a völgyi fekvés miatt gyakori a köd és a párásság.

Napsütéses órák átlaga (a) és 1985. évi tényleges (b) havi és évi összege

1. sz. táblázat

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XI.	Év
a.	70	80	141	182	247	257	294	276	208	145	66	49	2022
b.	60	90	111	196	213	220	301	276	256	179	57	38	1997

1985-ben a napsütéses órák száma nem érte el az átlagot, attól 25 órával maradt el. Ha a havonkénti napfénytartam alakulását vizsgáljuk, szembetűnik, hogy az év első fele jóval az átlag alatt maradt. (34 óra, a második félév valamivel az átlag fölött volt. 9 óra.) Ha a város téli és nyári félévének napfénytartamát összevetjük a közeli Bükk-fennsík és Miskolc értékeivel, akkor azt tapasztaljuk, hogy a Bükk magasabb fekvésű részei télen mintegy 20 %-kal több napsütésben részesültek, mint a hegység lábánál fekvő Eger, míg a nyári hónapokban a különbség elhanyagolható. Miskolc összevetésében pedig mind a téli, mind a nyári félévben Egerben a napsütéses órák száma 7-10 %-kal többet mutat. Ez elsősorban a gyakori Sajó-völgyi ködképződéssel magyarázható.

A napfénytartam fő szabályozó tényezője a borultság mennyisége. Az 1985. évi borultsági értékeket a sokévi átlaggal együtt a 2. sz. táblázatban tüntettük fel. A táblázat adatai arról tájékoztatnak, hogy a borultság értéke 1985-ben 1 %-kal meghaladta a sokévi átlagot. A felhőzet mennyiségének havi és évi (a) átlagai (%-ban) és 1985. évi értékei (b), valamint a derült és borult napok számának (a) és 1985. évi adatai (b).

2. sz. táblázat

	Borultság havi, évi		Derült napok		Borult napok	
	átlagai %		száma		száma	
	a.	b.	a.	b.	a.	b.
I.	67	66	4,2	5,0	14,1	16
II.	63	60	4,0	6,0	12,9	10
III.	56	69	5,8	4,0	9,4	13
IV.	57	60	4,5	5,0	7,4	10
V.	52	56	4,3	7,0	6,0	10
VI.	53	66	4,3	2,0	5,3	13
VII.	47	52	5,6	5,0	3,4	4
VIII.	45	37	7,3	14,0	3,8	5
IX.	45	34	8,0	12,0	5,2	0

X.	54	37	6,6	12,0	8,3	5
XI.	67	74	3,8	2,0	13,0	21
XII.	73	86	3,0	1,0	16,4	24
Év	57	58	61,4	76,0	105,2	131

Az első félév hónapjai -- januárt kivéve -- mind átlag felettiak voltak, a II. félévben a felhőzet viszont 2-3 %-kal mutatott kevesebbet az átlagosnál. Ez részben összhangban van a csapadékos napok számának megoszlásával, amely az első és a második félév között 65-35 %-ban oszlott meg. (7. sz. táblázat).

A borultság legkisebb értéke szeptemberben (34 %), illetve augusztus és októberben volt (37 %), a legmagasabb a derült napok száma is ebben az időszakban. A borultság legnagyobb értékeit decemberben (86 %) és novemberben kaptuk, a borult napok száma ekkor volt a legtöbb.

HŐMÉRSÉKLET

Nagyobb térségek hőmérsékletének eloszlása döntően a besurgárzás mennyiségét megszabó földrajzi szélességtől, a tengerszint feletti magasságtól és az óceántól való távolságtól függ. A város földrajzi koordinátáinak ismeretében kiszámítható a földrajzi helyzetnek megfelelő havi és évi középhőmérséklet. Ezt összevetve a tényleges (törzs) és az 1985. évi havi középhőmérsékleteivel -- 3. sz. táblázat -- következők állapíthatók meg:

Eger számított (a) tényleges (b) és 1985. évi havi középhőmérsékletei (c)

3. sz. táblázat

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Év
a.	-2,7	-0,6	4,3	9,6	15,1	18,0	19,9	19,2	15,2	9,8	4,1	-0,2	9,3
b.	-2,3	-0,1	4,7	10,2	16,1	18,8	20,8	20,0	15,9	10,1	4,1	0,1	9,9
c.	-6,1	-6,9	4,1	10,5	16,2	16,2	20,1	20,4	15,2	9,4	2,6	2,5	8,7

Ha a törzsértéket összevetjük a számítottal, akkor láthatjuk, hogy Eger hőmérséklete november kivételével melegebb annál, mint amit a földrajzi fekvése alapján várhatunk. A többlethőmérséklet főként a nyári félévben jelentős, aminek oka elsősorban a délies lejtők kedvező expozíciós hatásában keresendő. Az évek nagy átlagában a havi középhőmérsékletek így alakulnak, viszont vannak olyan esztendőök (mint pl. 1983) amikor ez az eltérés még jobban megmutatkozott, és vannak olyan évek, amikor épp az ellenkezője következik be; az évi és a havi középhőmérsékletek nemhogy a törzsértéket, de még a számított középhőmérsékleteket sem érik el. Ilyen volt pl. az 1985-ös év is. 1. ábra

Eger évi középhőmérséklete 1985-ben $8,7^{\circ}\text{C}$ volt. 2,2 fokkal alatta maradt a sokévi átlagnak.

4. sz. táblázat

1900 óta mért leghidegebb átlaghőmérsékletek

Sorszám	Év	Évi középhőmérs. °C
1.	1940	7,7
2.	1980	8,4
3.	1904	8,7
4.	1912	8,7
5.	1985	8,7
6.	1941	8,8
7.	1978	8,8
8.	1907	8,9
9.	1922	8,9
10.	1966	8,9
Törzsérték		9,9

Mint ahogy táblázatunk mutatja, 1900-tól az 5. leghidegebb átlaghőmérsékletet produkálta az 1985-ös év. Ez nemcsak a rendkívül hideg januári és februári hónapnak tudható be, hanem annak is, hogy a havi középhőmérsékletek 3 hónap kivételével (május, augusztus, december) mind a számított, mind a tényleges alatt maradtak. A leghidegebb hónapunk a február (január helyett), a legmelegebb pedig az augusztus (július helyett) volt.

Annak ellenére, hogy az évi középhőmérséklet igen alacsony volt, az évi közepes hőingás meghaladta (27,3 °C) a sokévi átlagot (23,1 °C), ami fokozott kontinentális jelleget mutatott. Ebben a tekintetben az 1985-ös év a 9. helyen áll. Az eddig mért legnagyobb közepes hőingás 31,8 °C (1964). A megelőző, 1984-es év kevésbé volt szélsőséges, az évi közepes hőingás csak 20,1 fokot tett ki.

Az évi abszolút hőmérsékleti ingás 1985-ben 53,8 °C-ot eredményezett (az eddig mért abszolút hőingás 67,3 °C). A havi abszolút hőingadozások az év nagy részében jelentősen eltértek az átlagostól. 2. ábra

Havi abszolút hőmérsékleti ingadozások átlaga (a) és 1985-ös értékei (b), valamint a legmagasabb napi ingadozások havi értékei (c)

5. sz. táblázat

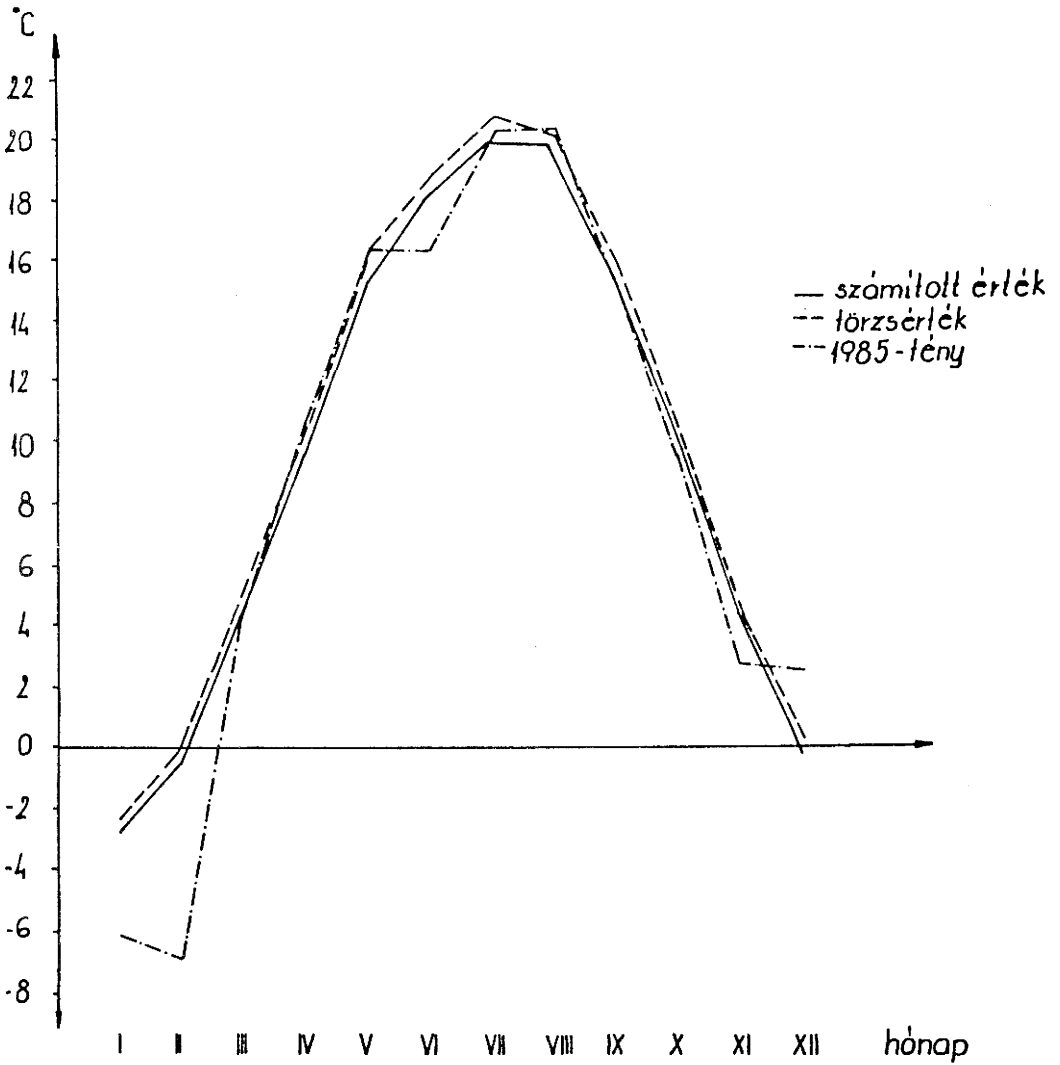
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Év
a.	21,9	24,0	25,1	25,9	25,7	25,3	24,0	24,8	25,0	24,1	21,4	22,5	53,4
b.	28,4	28,6	25,2	20,7	24,6	22,3	24,3	23,3	25,2	30,4	17,9	16,6	53,8
c.	14,1	13,3	15,0	15,1	14,4	13,9	18,3	20,1	17,3	16,1	11,0	9,0	20,1

A januári és februári magas amplitudó az egymást követő egyre hidegebb, beáramló artikus-szárazföldi levegő okozta erős lehűlés következménye. 1985-ben a legnagyobb havi abszolút hőingás októberben volt (5. sz. táblázat). Ez azért következett be, mert a hónap elejei (4-e) 25,7 °C maximummal szemben 28-án reggel -4,7 °C-ot produkált egy hidegfront betörés.

A november és december alacsonyabb havi abszolút hőmérsékletingadozását novemberben "a hűvösebb" melegfrontok (csak 11,7 °C maximumot produkáltak) decemberben pedig "enyhébb" hidegfrontok (csak -1 °C-ot eredményeztek) számlájára írhatjuk.

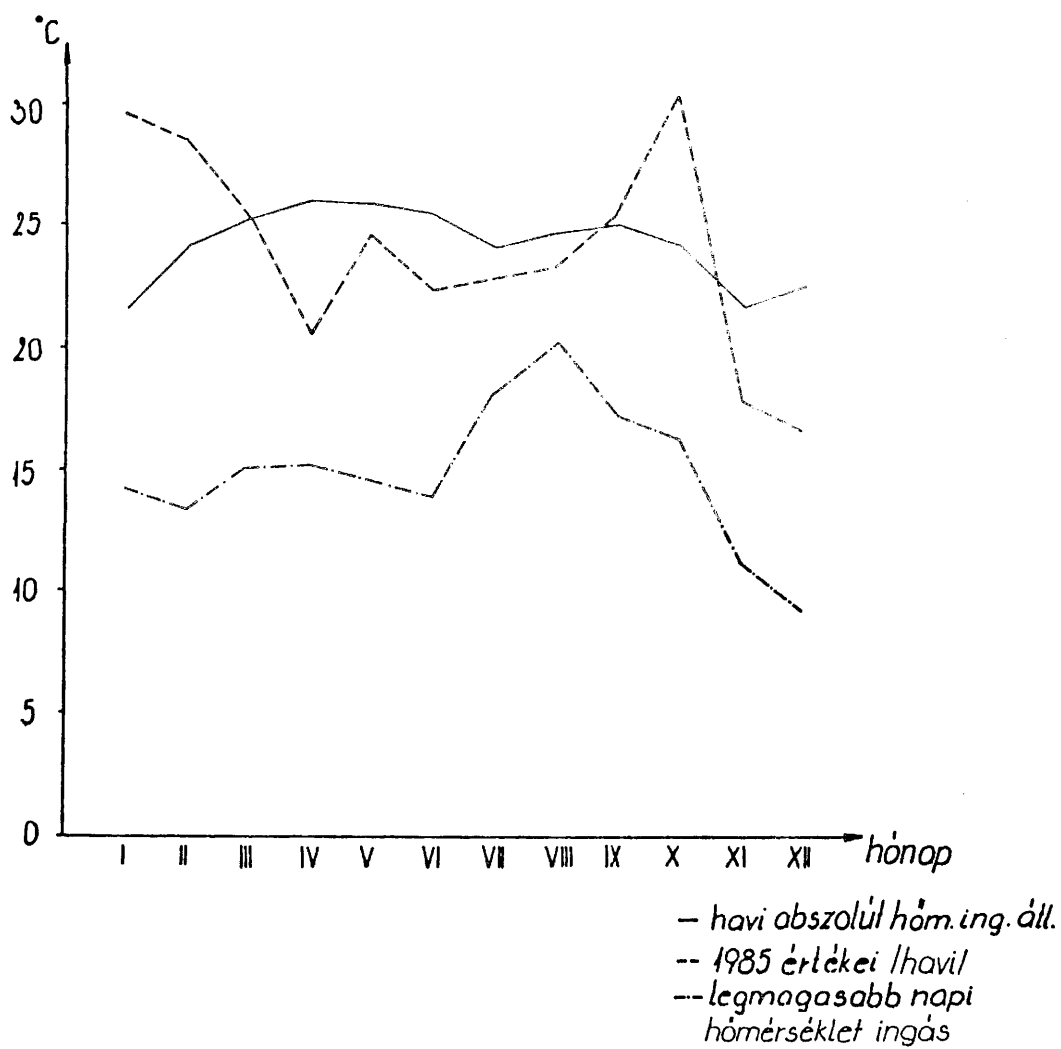
A kontinentális éghajlattal való szorosabb rokonságot mutatja a hőmérséklet napi ingása is. A napi hőmérsékletingás havonkénti maximumait vizsgálva (5. sz. táblázat) megállapíthatjuk, hogy azok november és de-

Eger hőmérsékleti viszonyai

1. ábra

Hőmérséklet ingadozások

2. ábra

cember kivételével 13,3 - 20,1 °C között alakultak, azonban egy hónapban sem haladták meg a havi abszolút hőmérsékletingást. Nyáron a napi ingás több esetben megközelítette a 20 °C-ot is. Augusztus 6-án pedig a 11 °C-os hajnali lehülést 31,1 °C-os nappali felmelegedés követte. A hőmérsékletnek a nyári hónapokban ily nagymérvű ingása az emberi szervezetre nézve előnyös, ugyanis a legmelegebb nappalokat is éjszakánként 20 °C alatti lehülés követte.

Fagyos, téli, zord, valamint a nyári és hőségnapok törzserkéke (a) és 1985-ös értékei (b)

6. sz. táblázat

Hó	Fagyos nap		Téli nap		Zord nap		Nyári nap		Hőségnap	
	a.	b.	a.	b.	a.	b.	a.	b.	a.	b.
I.	26	30	12,7	20	7,0	14,0
II.	22,3	28	6,6	21	3,5	14,0
III.	14,1	12	1,0	1	0,5	-
IV.	3,8	-	1,3	-	0,1	-
V.	0,4	-	8,4	7	1,0	-
VI.	14,9	4	3,1	-
VII.	22,7	21	7,5	3
VIII.	20,2	22	6,6	11

IX.	0,1	9,3	7	1,3	-
X.	2,9	6	0,9	1	.	.
XI.	12,5	11	1,7	-	0,1	-
XII.	21,6	16	8,4	1	3,3	-
Év	103,3	103	30,4	43	14,5	28	77,9	62	19,6	14

Megjegyzés: Fagyos nap: min. 0 Nyári nap: max. 25 °C
Téli nap: max. 0 Hőségnap: max. 30 °C
Zord nap: min. -10 °C

Ez biztosította az emberi szervezet hajnali felüdülését, a jó alvást. Ezt az előnyös éghajlati tulajdonságot Eger völgyi fekvésének köszönheti. Ezt támasztják alá a városklíma vizsgálataink is. Ugyanis a város belvárosában a legalacsonyabb (160 m) tengerszint feletti magasságon elhelyezett meteorológiai állomáson a napi hőingás minden hónapba 2-3 fokkal nagyobb, mint a 20-50 méterrel magasabban fekvő állomásainkon mért hasonló érték. Ugyancsak nagyobb a napi hőingás a város északi részén (Felnémeti városrész), ahol a Bükk közelsége miatt az éjszakai erőteljesebb lehűlés produkál jelentős napi hőingást.

Feltűnő volt, hogy 1985-ben -- amint azt a 6. sz. táblázatunk is mutatja az ún. jellegzetes napok: a fagyos, a téli, a zord, illetve a nyári és hőségnapok majd mindegyike nagymértékben eltért a törzsértéktől. A keményebb téli és az átlagnál hűvösebb nyár a jellegzetes napokban is megmutatkozott.

A fagyos napok száma átlagos volt, viszont ezen belül a téli napok száma 41 %-kal, a zord napok száma pedig 93 %-kal haladta meg a sokévi átlagot. A nyári napok száma 1985-ben 23 %-kal, a hőségnapoké 28 %-kal maradt alatta a törzsértéknek.

SZÉLVISZONYOK

Eger szélklímája a Közép-Európa fölött uralkodó nyugatias légáramlás és az orográfia kölcsönhatásának eredményeként alakul ki. A város és környéke ÉNY felől viszonylag nyitott, míg É, ÉK felől a Bükk szélárnyékában fekszik. Ezért szinte minden évszakban az ÉNY-i szelek az uralkodók. Ezt bizonyítja a széljárás %-os gyakoriságát mutató adatsor is.

Égtájak:	É	ÉK	K	DK	D	DNY	NY	ÉNY	Szélcsend
Gyakoriság (%)	11	9	8	8	6	8	10	19	21

A szélesebbség alapján Eger hazánk mérsékelt szélterületeihez tartozik, amire a szélcsend nagyobb gyakorisága utal. Viharos erősségű szelek (5-ösnél erősebb) száma 1985-ben 24, az év majd minden hónapjában megtalálhatók. Áprilisban számuk növekvő (ezek az ún. "bőjti szelek"). De gyakoribbak szeptember és november hónapban is. A legerősebb szelek ÉNY-iek voltak, amelyek sebességét az orografikus csatorna hatás is fokozta.

CSAPADÉK

Eger a Mátra és a Bükk orografikus esőárnyékában található. Az átlagos évi csapadék összeg 120 év megfigyelései alapján (1867-1984) 588 mm. A csapadék éven belüli megoszlása jellegzetesen kontinentális típusú, a csapadék maximuma nyár elején júniusban, minimuma télen január-februárban alakul ki. A csapadék évi összege 1985-ben 522 mm volt. Ez 66 mm-rel kevesebb a törzserőknél, annak csupán 88 %-a. A csapadékhiány főleg az év második felében volt jellemző. A 80-as évek eltelt 6 évéből már a 4. száraz esztendőt zártuk, s az átlaghoz képest 425 mm a csapadékhiány.

Ha a csapadék eloszlását, intenzitását vizsgáljuk, a csapadékos napok számán keresztül, megállapíthatjuk, hogy a csapadékos napok száma az átlag körül alakult, viszont a különböző intenzitású csapadékos napok száma az átlagtól elmaradt, illetve a csapadék 52 %-a nagyintenzitású

csapadékként (17 nap 10 mm feletti csapadékkal, összesen 271 mm) érkezett.

Eger csapadékviszonyai

7. sz. táblázat

Hó	Átlag	1985	1 mm		5 mm		10 mm	
			Átlag	1985	Átlag	1985	Átlag	1985
I.	30	29	6,2	8	1,6	1,0	0,6	-
II.	29	13	6,0	2	1,9	1,0	0,7	-
III.	35	50	6,3	8	2,2	2,0	1,0	2
IV.	47	26	7,6	8	2,8	1,0	1,2	-
V.	65	119	8,9	14	4,1	7,0	1,9	5
VI.	77	68	9,2	11	4,7	5,0	2,2	3
VII.	63	29	7,6	4	3,4	2,0	1,8	1
VIII.	58	61	6,8	5	3,5	3,0	1,8	3
IX.	45	4	6,0	1	2,9	-	1,4	-
X.	49	7	7,6	2	3,3	-	1,6	-
XI.	49	99	8,5	12	3,5	8,0	1,5	3
XII.	41	17	8,5	4	2,7	1,0	0,8	-
ÉV	588	522	89,2	79	36,6	31,0	16,5	17

A hótakarós napok száma szoros összefüggésben alakult a téli hónapok csapadék hiányával, illetve középhőmérsékletével. 1985-ben a többéves átlag (36 nap) 131 %-át érte el, (47 nap), az átlagos hóvastagság törzsértéke 16 cm, legvastagabb hótakaró: 13 cm volt. Januárban és februárban többször is előfordult ez a hóvastagság.

AZ ÉVSZAKOK JELLEMZÉSE

TÉL

Január. A hónap időjárása rendkívül hidegnek bizonyult. Hőmérséklet szempontjából két szélsőséges periódust különböztettünk meg. Az első az igen zord időszak. Már a hónap elején sem érték el a napi középhőmérsékletek az átlagot, később tovább csökkent a hőmérséklet. Nem volt ritka az olyan nap, amikor nap közben sem emelkedett -10°C fölé a higanyszál. Éjszaka pedig a -20°C -ot megközelítő lehűlés is gyakori volt. Január utolsó harmadában hirtelen véget ért a hideg időszak. Gyorsan fagypont fölé emelkedett a hőmérséklet. De ezzel együtt a havi középhőmérséklet $-3,8$ fokkal elmaradt a sokévi átlagtól. A csapadék tekintetében is jellemző volt a két periódus. Az elsőben havazás, hózáporok, a másodikban pedig havaseső, esők formájában hullott és összességében a törzserértéknek megfelelő csapadékmennyiség érkezett. A borultság a sokévi átlagnak megfelelően alakult. Gyakori volt az éjszakai ködképződés, mely gyakran napközben is megmaradt.

Február. A napsütéses órák száma átlag körüli, a levegő hőmérséklete viszont rendkívüli volt. Az előző hónap utolsó harmadának enyhe időjárása átnyúlt február elejére is. De 8.-ától újabb erős lehűlés következett, amely a hónap végéig kitartott. A nappali minimumok általában -10 és -20°C között ingadoztak. A havi középhőmérséklet $6,8$ fokkal volt alacsonyabb a sokévi átlagnál. Ilyen hideg február századunkban eddig csak 1929-ben, 1940-ben és 1956-ban fordult elő. A csapadékos napok száma 9, a lehullott mennyiség a törzserérték felét sem érte el.

Összességében 1985 tele igen hidegnek bizonyult. Energiagondok, tüzelőhiány jelentkezett. A kemény tél nem múlt el nyomtalanul a szőlő felett sem, rendkívül nagy volt a kifagyás, az Eger környéki fiatal, de idősebb telepítésű szőlőkben is.

TAVASZ

Március. Az idei tavasz hideg időjárással köszöntött be. Az első napok átlag hőmérsékleteiben $4-6$ fokos negatív anomáliák jelentkeztek. Már-

cius hónapot a több hullámban egymást követő hidegebb és enyhébb periódusok jellemezték. Összességében 0,6 fokkal volt alacsonyabb a havi középhőmérséklet a sokévi átlagtól. A hideg időjárás következményeként későn szűnt meg a talajfagy. A napfényben szegény (30 óra hiányzott az átlagtól) hónapban a borult napok száma átlag feletti volt. A csapadék kezdetben havazással, később havas esővel, majd eső formájában érkezett. A havi törzsértéknél 16 mm-rel több jutott e hónapra.

Április. Jellegével ellentétben szelíd hónapnak bizonyult. Átlaghőmérséklete 0,3 °C-kal magasabb a törzsértéknél. Bár a felmelegedés nem volt egyenletes, de fagyos napot sem jegyezhetünk fel. A napsütéses órák száma átlag körüli, a csapadék viszont átlag alatti volt, (-21 mm-rel).

Május. Csapadékos hónap. 17 esős nap adta meg a hónap jellegét. Az esőzés zivatarokkal, olykor viharral párosult. A 118 mm-t kitevő csapadék mennyiség 83 %-kal múlta felül a törzsértéket. Az esőzés minősége már nem kedvezett, a gyakori záporozó esőnek nem volt ideje a beszivárgásra. 19-én pedig borsó nagyságú jégeső verte a határt. A kevés besugárzási lehetőség ellenére a hőmérséklet havi értéke elérte a sokévi átlagot. (16,2 °C.)

A napi maximum 7 napon haladta meg a 25 °C-ot. A borultság értéke átlag feletti, ennek következtében csökkent az éjszakai kisugárzás, a hajnali lehűlés a 0 fokot meg sem közelítette.

Összességében 1985 tavasza későn "érkezett". Viszont bő csapadékkal. A mezőgazdasági munkák késlekedtek, kezdetben a fagy, később az átázott talaj miatt. A hőmérséklet átlag körüli volt, a Sándor nap enyhülést, "a fagyos szentek" a megszokottnál kisebb lehűlést okoztak.

NYÁR

Június. Napfényben szegény (37 óra hiányzott), és negatív hőmérsékleti anomália (2,6 °C-kal alacsonyabb havi középhőmérséklet) jellemezte. A hónap eleji nyári időjárást (max. 28 °C) a 8-án érkező hidegfront megszüntette. Ezt a hidegfrontot aztán még 5 hasonló követte, melynek hosszan tartó lehűlés lett az eredménye. Jelentős csapadékot produkáltak, de a törzsértéktől a végösszeg 8 mm-rel elmaradt. Oka a felme-

legedés következtében ilyenkor szokásosan kialakuló helyi záporok, zivatarok elmaradásában keresendő. Medárd sem meleg, sem "40 napi" esőzést nem hozott, holott 8-án 5,3 mm eső hullott. Eger egyes részein jégeső formájában galambtojás nagyságú jég pusztította el a szőlőt és egyéb mezőgazdasági növényeket. A szőlőben az Eged hegy oldalában ez 100 %-os kárt okozott.

Július. Az átlagosnál szárazabb, az átlaghőmérséklet 0,7 fokkal a törzsérték alatti. A hónap első dekádja hűvösebb, a másodiktól kezdve végre igazi nyár van. A 21. nyári nap és 3 hőségnap is ezt igazolja. Az év legmelegebb napja 29-én volt 33,5 fokra szaladt fel a hőmérő higanyszála. A csapadék a törzsérték felét sem érte el. A tikkasztó erős napsütés, a csapadékhiány valóságos aszályt okozott.

Augusztus. 0,4 °C-os pozitív anomália és a törzsértéknek megfelelő csapadék jellemezte. A júliusi tikkasztó meleg időjárás augusztusban is folytatódott. A nagy melegnek rövid időre a 7-én hazánk fölé érkezett ciklon vetett véget, mely 20 mm csapadékot is produkált. Elmúltával újból száraz, meleg napok következtek. Kifejlődött a kánikula. A nyári napok száma 22, a hőségnapoké 11-re emelkedett. A nagy melegnek a 26-án betört hidegfront és a Balkán-félsziget felett levő ciklon hátoldalán konvergencia tevékenység vetett véget. Ez hazánk felett közel 30 mm csapadékot produkált 2 nap alatt, ezzel az augusztusi csapadékot a törzsérték szintjére emelte (61 mm).

Összességében 1985 nyara az évszakhoz képest napfényben szegényebb és az átlagosnál hűvösebb volt. A nyári átlag hőmérséklet 1 fokos negatív anomáliával zárult. A három nyári hónap közül a június hűvös, a július meleg, de átlag alatti hőmérsékletű, s csupán az augusztus melege haladta meg a sokévi átlagot. 1985-ben az a ritka eset fordult elő, hogy az augusztusi középérték meghaladta a júliusit. A nyár folyamán 20 mm-el kevesebb eső áztatta a száraz földeket.

ŐSZ

Szeptember. Rendkívül száraz, napfényben gazdag (+ 60 óra), de az átlagosnál hűvösebb időjárás jellemezte. A borultság havi átlaga egész évben ekkor a legalacsonyabb, 34 %. De a derült napok száma 50 %-kal ma-

gasabb a törzsértéknél. A hőmérséklet napi maximumait a hónap elején és 20-23-a között meghaladták a 25°C -ot. Kialakult a "vénesszonyok nyara". A csapadék havi értéke 3,8 mm, a törzsértéknek mindössze 8 %-a. Ennél kevesebb csapadék az elmúlt 120 év alatt szeptemberben csak 1946-ban fordult elő.

Október. Tovább folytatódott a rendkívül száraz, napfényben gazdag (+ 34 óra) és az átlagosnál hidegebb időjárás. A hónap eleji maximumok elérték a 25°C -ot. -- Az éjszakai lehűlés csak lassan fokozódott, így a "vénesszonyok nyara" csaknem október közepéig tartott. Az őszi anticiklonális időjárásra jellemzően az éjszakai lehűlés fokozódott, 17-én ennek eredményeként fagypont alá süllyedt a hőmérséklet. A napi felmelegedés hasonlóan nagymérvű csökkenése 28-án volt észlelhető, a max. hőmérséklet 3°C alatt maradt. Ezek voltak a hónap lehidegebb napjai. $-1,5$ -- $-4,7^{\circ}\text{C}$ közötti fagyokkal. A szárazság fokozódott, a hónap során csupán 7 mm csapadék hullott, ez a sokévi átlag 14 %-ának felel meg. Eddig Egerben az elmúlt 120 év során ez volt a 9. legszárazabb október. Ha a két hónap csapadék összegét nézzük, akkor már 83 mm csapadék hiányt regisztrálhatunk, amely több, mint a legcsapadékosabb hónap átlagértéke. Ilyen egymásutáni nagyon száraz szeptember és október Egerben még nem fordult elő. Az eddig mért legalacsonyabb két havi érték 21 mm volt, melyek 1891-ben mértek.

November. Hűvös, csapadékos időjárás. A napfénytartam a sokévi átlag alatt maradt. A borultság értéke 74 %-os. A borult napok száma 21, majdnem egybeesik a csapadékos napok számával. A havi középhőmérséklet $1,5$ fokkal a sokévi átlag alatti. Ezt elsősorban a hónapok második dekádjának az évszakhoz képest hideg időjárása okozta. Az eső, havaseső miatt napokon át nélkülöztük a napsütést, ezért a hőmérséklet még a nappali órákban is alacsony maradt. 27-e után pedig a hajnali lehűlés $-6,7^{\circ}\text{C}$ -ig fokozódott. Novemberben végeszakadt a hosszantartó szárazságnak. Az erőteljes ciklonális tevékenység hideg, illetve meleg frontjai bőséges csapadékot hoztak. A 2.-i hideg front 15 mm-t, az 5-6-i meleg front 32 mm-t, a 13.-i havas esőt, a 19.-i hózáport produkált. Összesen 99 mm csapadék hullott, ez a novemberi átlag kétszeresének felel meg.

Összességében 1985. ősze száraz, napfényben gazdag és az átlagosnál hidegebb volt. Az évszak középhőmérséklete 1°C -os negatív anomáliát

mutat. Az évszak csapadéka megfelel a sokévi átlagnak, de eloszlása nem volt kedvező. Ugyanis a csapadék 90 %-a novemberben hullott. A szeptember és októberi szárazság kedvezett a betakarításnak, javította a szőlők cukorfokát, viszont a talaj felső rétegei annyira kiszáradtak, hogy bennük felhasználható vízkészlet nem maradt. Ilyen körülmények között nem lehetett kellő időben és jó minőségben elvégezni az őszel esedékes talajmunkákat és elvetni a gabonát. Ám a rengeteg energiával földbe került magok a szárazság miatt nem tudtak kikelni, és kellően megerősödni. A novemberi csapadék ha késve is, de elősegítette a gabona fejlődését. Jelentős mértékben hozzájárult a talaj nedvességgel való feltöltéséhez.

December. Enyhe, viszonylag száraz hónap. A hőmérséklet havi átlaga 2,4 °C többletet eredményezett. 16 fagyos és 1 téli, valamint 15 fagymentes napot észleltek Egerben. Az abszolút maximum 11,6 fok volt, melyet 16-án mértek. A napfénytartam csak 77 %-a a sokévi átlagnak. A borultság havi átlaga 86 %-os, 1975-ben a legmagasabb. A csapadék havi értéke (17 mm) a sokévi átlag felét sem érte el, nagyobb része esőként érkezett.

Összegzésképpen 1985-ről elmondhajtuk, hogy a városklíma kutatás szempontjából érdekes esztendő volt. A kemény tél és a hűvös nyár következtében az évszázad 5. legalacsonyabb évi középhőmérsékletével negatív anomáliával zárult. A napfénytartam sem érte el az átlagot. A borult napok száma 25 %-al meghaladta a törzserőtléket, 7 hónapunk száraznak bizonyult. Az évi csapadékhiány 11 %-os. A csapadék esetenkénti intenzitása és eloszlása kedvezőtlenül alakult. Ez kihatással volt a mezőgazdaságra. A szőlő az utóbbi évek legalacsonyabb termésátlagát adta. Ez elsősorban a kemény télnek, illetve a virágzáskor hűvös nyárelőnek tudható be. Viszont az őszi napsütéses órák magas száma a minőségre kedvezően hatott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

PÉCZELY GY. (1966): Hótakaróság gyakorisága Magyarországon
Magyarország éghajlata, 9. sz.

PÉCZELY GY. (1979): Éghajlattan. Egyetemi Tankönyv.

PÉCZELY GY. (1983): Eger éghajlata (Eger gyógyvizei és fürdői.
Szerk. Sugár István)

FUTÓ J. (1956): Eger hőmérsékleti viszonyai
Acta Acad. Agriensis

ZÉTÉNYI E. -- STRBÁK I. (1973): Eger időjárása 1972-ben
Acta Acad. Ped. Agriensis

RONCZ B. (1984): Eger városklíma mérésének egyéves tapasztalatai
Acta Acad. Ped. Agriensis

RONCZ B. (1985): Városklíma mérések Egerben
Légkör 1985. 3. szám

Országos Meteorológiai Szolgálat
Napi jelentései (1985)

Országos Meteorológiai Szolgálat
Havi jelentései (1985)

Magyarország éghajlati atlasza II. köt.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967.

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
Bodnár László: A sajátos adottságú térségek fejlesztési feladatai és lehetőségei.....	3.
Pozder Péter: Eger közigazgatási területének változatai.....	21.
Jaroslav Mazúrek: Tvorba a ochrana krajiny v cerovej vrchovine	31.
Roncz Béla: Eger időjárása 1985-ben.....	61.